

Protokoll fört vid pleniföredragning

Utbildnings- och kulturavdelningen

Kulturbyrån

Närvarande

KS - CG - MP - NF - TA - MN - WV

Frånvarande

Justerat

Omedelbart

Ordförande

L a n t r å d

Katrin Sjögren

Föredragande

Minister

Mika Nordberg

Protokollförare

Kulturchef

Jan-Ole Lönnblad

Ärende/Dnr/Exp.

Beslut

Nr 1

Landskapsregeringens meddelande till lagtinget
innefattande Mediepolitiskt program.

ÅLR 2017/8895

79 U3

Beslöts avge Mediepolitiskt program till lagtinget såsom meddelande nr 5/2017 - 2018. Samtidigt beslöts att mediekommittén som tillsattes 11.12.2017 med anledning av arbetet med detta program befrias från sitt uppdrag.

Hänvisning: Lr-beslut ÅLR 2017/9449

Till Ålands lagting**Mediepolitiskt program**

INNEHÅLL

1. Definitioner av termer och förkortningar	3
2. Landskapsregeringens mediepolitik — syfte och avgränsningar	4
2. Dagsläget och aktuella utmaningar	5
2.1 Utlåtanden om mediesituationen	5
2.1.1 Åsikter om public service	6
2.1.2 Övriga synpunkter	7
2.2 Ålands radio och TVM, (ÅRTV)	8
2.3 Europeiska unionen och harmonisering av upphovsrätten	9
2.4 Övriga mediefrågor	9
3. Prioriteringar och planerade åtgärder	11
3.1 Public service	11
3.2 Programutbud på svenska	12
3.3 Organisering av det mediepolitiska arbetet	13
3.4 Övriga prioriterade områden	13
4. Referenser	16
5. Bilagor	17
Bilaga 1, Domäner, landskoder och IP-adresser av IT-chef Ronny Lundström	17
Bilaga 2, Landskapsregeringens yttranden med anledning av EU-initiativ rörande upphovsrätten	18
Bilaga 3, Riksförfattningar som gäller upphovsrätten	21
Bilaga 4 Mediepolitisk omvärldsrapport, November 2017	22

Den 1 december 2017 tillsatte landskapsregeringen en parlamentarisk kommitté med uppdrag att utarbeta ett förslag till ett mediepolitiskt program. Kommittén har bestått av Johan Ehn (ersättare Anette Holmberg-Jansson), Roger Eriksson (Julia Birney), Sara Kemetter (Tony Wikström), Harry Jansson (Erica Sjöström), Astrid Olhagen (Conny Nylund), Michael Hancock (Pia Eriksson) och Ann-Helene Holmström (Stephan Toivonen) och Michaela Slotte (Raine Katajamäki). Infrastrukturminister Mika Nordberg har varit kommitténs ordförande med Johan Ehn som vice och kulturchef Jan-Ole Lönnblad har fungerat som kommitténs sekreterare.

Tre studieresor har ingått i arbetet med programförslaget. Den första gällde en diskussion med representanter för Sveriges television och representanter för Sveriges public serviceutredning i februari 2018. Den andra resan gjordes till Helsingfors i april då kommittén bland andra träffade strategichef Gunilla Ohls vid YLE samt representanter för upphovsrättsorganisationen Kopiosto. I juni 2018 träffade kommittén även representanter för den svenska upphovsrättsorganisationen Copyswede och Sveriges TV4 i Stockholm. Kommittén har också haft besök av upphovsrättsrådet Viveca Still från finska Undervisnings- och kulturministeriet.

Sommaren 2017 beställde landskapsregeringen en omvärldsrapport på medieområdet. Även den har använts som underlag för det mediepolitiska programmet (Bilaga 4). För att få ytterligare underlag för arbetet har kommittén begärt utlåtanden från olika medieaktörer i landskapet. De tillfrågade uppmanades besvara hur de ser på dagens mediesituation utifrån den egna verksamhetens villkor och förutsättningar, samt hur man önskar eller tror att situationen är om fem år. Dessutom har EU-rådgivare Julia Lindholm och

IT-chef Ronny Lundström hörts. Sistnämnde har bidragit med en redogörelse för ax-domänen som fogas till programförslaget.

Förslaget omfattar dels en avgränsning av begreppet mediepolitik och en redogörelse för dagsläget på området och dels en beskrivning av prioriterade områden som landskapsregeringen avser arbeta vidare med. Programmet innehåller också beskrivningar av konkreta åtgärder, däribland en diskussion om hur det mediepolitiska arbetet kan organiseras och följas upp.

Landskapsregeringen överlämnar härmed sitt Mediepolitiska program till Ålands lagting och avser att snarast inleda förverkligandet av programmet i enlighet med de beskrivna målsättningarna och åtgärderna. Programmet ska ses som ett levande dokument då förändrade omständigheter och nya insikter under arbetets gång kan göra det nödvändigt och önskvärt att ompröva, precisera och utveckla programmet

Mariehamn den

Lantråd

Katrin Sjögren

Minister

Mika Nordberg

1. Definitioner av termer och förkortningar

Nedan följer definitioner av några viktiga termer och förkortningar.

Ålands landskod

ax är Ålands landskod sedan den 13 januari 2004.

Creative Commons

Ett licenssystem som bygger på upphovsrätten och som gör det möjligt att sprida, remixa och bygga vidare på andras skapande, utan att man i förväg måste fråga om lov. Creative Commons ger den som vill dela med sig av det man skapar en möjlighet att enkelt kunna sprida det med hjälp av digitala medier. Man använder alltså Creative Commons för att ge andra möjligheter att under vissa villkor använda, dela, sprida och bearbeta ens bilder fritt (<https://webbtanten.se/creative-commons-vad-ar-det/>).

Medier

Med medier avses här olika sätt att förmedla information och omfattar både tryckta tidningar, etermedierna - radio och TV — och nyare medier såsom internet och sociala medier som idag har en synnerligen stor roll som förmedlare av nyheter och annan information.

Mirror site

Spegelsajt (även spegelwebbplats) En webbplats som är en exakt kopia (en spegel) av en annan webbplats. Originalen och spegelsajten har normalt samma utgivare. Spegelsajter har man för att minska belastningen på en webbplats med mycket trafik. Besökare styrs vid behov automatiskt till spegelsajten. Skillnaden märks ofta bara på detaljer i webbadressen (url:en), som att originalet kan ha en webbadress som börjar på www, medan spegeln har en webbadress på www2. Resten av webbadressen kan vara identisk (källa: <https://it-ord.idg.se/ord/spegelsajt>).

On-demand

On-demand TV är en kundstyrd tjänst som erbjuder program när tittaren är redo, inte på en ordinarie tid som traditionell TV. On-demand kräver en prenumeration på leverantörernas tjänster.

POD-radio

En podcast (podsändning, podradio eller pod) är ett sätt att prenumerera på ljud- eller videofiler via nätet. Via ett program eller en app, väljer man vad man vill lyssna på (<https://brapodcast.se/om/>).

SDTV och HDTV

Begreppen står för "standardupplösning" (SDTV) respektive "högupplösning" (HDTV). Upplösning är ett mått på hur många horisontella linjer och punkter det finns på tv-skärmen. Beträffande standardupplösningen 720x576 anger talet 720 antalet bildpunkter per horisontell linje och 576 anger antalet linjer på skärmen. Högupplösning innebär att bilden har en högre kvalitetsnivå. HDTV ska en skärm med en upplösning på antingen 720 eller 1080 linjer (källa:<https://www.teracom.se/omvarld/formatguiden/>)

UKM

Undervisnings- och kulturministeriet

UR

Utbildningsradion, Sverige

VPN

Ett virtuellt privat nätverk (VPN) gör det möjligt att koppla ihop två eller flera datorer på internet och få dem att fungera som om de befinner sig på samma lokala nätverk. Genom att använda en vpn-anslutning går trafiken via en server som ligger någon annanstans i världen, vilket skyddar datorn från både spårning och intrångsförsök. Dessutom syns inte den riktiga ip-adressen, något som gör det svårt för till exempel myndigheter att hindra besök på vissa webbplatser (<https://pcforall.idg.se/2.1054/1.678233/allt-om-vpn>).

2. Landskapsregeringens mediepolitik — syfte och avgränsningar

Medielandskapet har genomgått stora förändringar under de senaste 20 åren på grund av den tekniska utvecklingen. Från en rätt blygsam start i början av 1990-talet då USA ledde utvecklingen hade 55 procent av EU-hushållen tillgång till nätet år 2007. År 2015 hade 85 procent av EU-medborgarna tillgång till internet. Sannolikt har antalet ökat med ytterligare någon procentenhet sedan dess. Allmän tillgång till bredband till en överkomlig kostnad hade 83 procent av EU-hushållen under 2016. Både Finland och Sverige rapporterade att över 90 procent av hushållen hade tillgång till bredband. Enligt uppgift från ÅSUB fanns 10 938 bredbandsanslutningar på Åland hösten 2017. Hur stor del av dessa som gäller hushåll respektive företag är dock inte bekant.

Nämnas kan dock att Kommunikationsverket utförde en kommunspecifik bredbandsrankning där varje finländsk kommun har klassats in i en skala från en till fem stjärnor för att ange tillgången till och användningen av snabba bredbandsförbindelser i det fasta nätet i kommunens hushåll. Rankingen gällde vid slutet av 2017. De bästa kommunerna får över tre stjärnor men för hela Finland är genomsnittet två stjärnor. Bland de tio kommuner som toppar listan finns sex åländska kommuner: Saltvik, Mariehamn, Geta, Jomala, Vårdö och Eckerö. Den kommunvisa bredbandsrankningen omfattar tillsvi-dare endast abonnemang i det fasta nätet. Avsikten är att uppdatera rankningen årligen.

Bland det enormt stora informationsflödet som är tillgängligt på sociala medier och andra informationskanaler på internet finns även en mängd felaktig och förvrängd information, och till och med rena lögnar. För ett demokratiskt samhälle är saklig och tillförlitlig nyhetsförmedling av största vikt. Detta gäller inte minst lokal medieproduktion.

Syftet med detta mediepolitiska programförslag är att visa vilka prioriteringarna på medieområdet är och vilka åtgärder landskapsregeringen avser vidta för att främja ett pålitligt och mångsidigt medieutbud på Åland.

Medieområdet är ett vidsträckt fackområde där medialt innehåll, teknisk utveckling och juridik ingår. För att göra mediepolitiken hanterbar behöver vissa avgränsningar göras. Landskapsregeringens mediepolitik omfattar således:

- *Upphovsrättsliga frågeställningar där kontakterna till rikets upphovsrättsorganisationer, däribland Kopiosto och Teosto, samt*

Undervisnings- och kulturministeriet, SVT/UR och svenska kommersiella aktörer prioriteras.

- *Ålands radio och TV Ab:s verksamhet inkluderande lagstiftning, produktion, distribution, avtal och avgifter.*
- *Tillgång till internationella idrotts- och andra evenemang samt streamingtjänster över nätet på svenska. Denna frågeställning involverar etablerande av kontakter till svenska kommersiella aktörer.*
- *Sådana tekniska frågor som kan sammanhålla med ovanstående.*

Övergripande målsättningar

- *Landskapsregeringens övergripande målsättningar med mediepolitiken är att främja en mångfald av medier och en fortsatt god utveckling av medieutbudet på Åland. Detta gäller såväl lokal produktion som medieutbudet från Sverige. Tillgång till svenskspråkigt programutbud på alla slag av plattformar utgör ett särskilt område som landskapsregeringen ska arbeta med. Landskapsregeringen ska också bidra till att främja en fortsatt hög kvalitet inom åländsk journalistik och nyhetsförmedling. Åtgärder som görs i enlighet med detta program ska beakta landskapets " Utvecklings- och hållbarhetsagenda" från år 2016.*

Programmet föreslås vara i kraft tills vidare. Det föreslås således ingen fast tidsperiod för programmets förverkligande. Orsaken är de upphovsrättsliga frågor som är knutna till landskapsregeringens strävan att Åland ska få tillgång till SVT:s hela utbud online. De upphovsrättsliga frågorna har konstaterats vara mycket komplexa och måste av allt att döma involvera ett flertal aktörer för att kunna förverkligas.

Däremot kan revideringar och tillägg till programmet göras vid behov på grund av den snabba utvecklingen på medieområdet. I kapitel 3 beskrivs mera konkret vilka åtgärder landskapsregeringen avser vidta under de kommande åren inom de ovan beskrivna tyngdpunktsområdena.

Mera specifikt innehållsmässiga mediefrågor hänförs till landskapets kulturpolitik och behandlas inte närmare i det här programmet. Nämnas kan dock att landskapsregeringen för närvarande arbetar med ärenden som gäller medie- och informationskunnskap inklusive källkritik, bevarande av åländska film och ljudupptagningar samt finansiering av utifrån kommande filmbolags produktioner som sker helt eller delvis på Åland.

2. Dagsläget och aktuella utmaningar

Nedan beskrivs den aktuella mediesituationen på Åland i stora drag och de områden som landskapsregeringen har arbetat med under de senaste åren. Det är också dessa mediepolitiska delområden inom vilka landskapsregeringen avser vidta åtgärder. I kapitel 3 beskrivs de föreslagna åtgärderna mera konkret.

2.1 Utlåtanden om mediesituationen

Då arbetet med programmet inleddes tillfrågades ett antal lokala medieaktörer om dagens mediesituation och hur situationen kan komma att se ut om fem år. De som svarat är Ålands radio och TV Ab (styrelsen och redaktionen har lämnat in separata utlåtanden), Ålandstidningen, tidningen Nya Åland (tidningarna har avgivit ett gemensamt utlåtande), Steel FM, Mariehamns Centralantenn, filmbolaget LuvidFilm, Mats Adamczak, sakkunnig inom området sociala medier, samt marknadsföringsbolagen Strax och

Winter. Nedan följer en sammanställning av en del av synpunkterna i utlåtandena.

2.1.1 Åsikter om public service

Flertalet av utlåtandena betonar vikten av fortsatt mediemångfald på Åland. Det finns dock farhågor beträffande public servicebolagets uppdrag. Ålandstidningen och tidningen Nya Åland skriver i sitt gemensamma utlåtande: "Ges ÅRTV ett vidare mandat och tillåts gå in i kommersiella mediesfärer skulle det skapa en osund konkurrenssituation och ytterligare försvåra de redan krävande verksamhetsförutsättningarna för privata mediealternativ, något som i förlängningen hotar den lokala mediemångfalden på Åland".

Tidningarna specificerar sina farhågor på följande sätt: "Vi ser tydliga risker med att det i ÅRTV:s uppdrag även ingår verksamhet på internet, och i övriga mediekanaler, som till sitt upplägg påminner om digitala tidningar. Det vi har invändningar emot är utökad nyhetsförmedling i text och bild på hemsidor, bildspel, bloggar och andraformat som ligger utanför det egentliga public service-uppdraget för radio och tv.

Ålandstidningen och Nya Åland anser att ÅRTV istället bör renodla sitt public serviceuppdrag genom satsningar som är viktiga men som inte är kommersiellt intressanta, till exempel direktsändningar från valvåkor och debatter.

Även Steel FM funderar i samma banor beträffande ÅRTV:s innehåll: "Borde inte public service i första hand skapa ett innehåll som baserar sig på lokala nyheter, kultur, utbildning och fakta". Steel FM anser också att ÅRTV ska "göra djupdykningar, förklara och belysa olika ärenden och händelser mer i detalj. Det dagliga rapportandet om allmänna företeelser täcker de båda lokaltidningarna väldigt väl". Istället för lättsam underhållning bör public service rikta in sig på fördjupande aktualitets- och kulturprogram, anser Steel FM. Dessutom bör flera aktörer ges möjlighet att medverka i produktionerna.

I sitt utlåtande frågar Steel FM också: "Är ÅRTV fri från och oberoende av den politiska makten? Politiker väljer styrelse, politiker reglerar avgiftens storlek". Vidare föreslår Steel FM inrättande av en fond som olika aktörer kunde söka stöd ur för medieprojekt och behovet av att separera produktion och distribution aktualiseras. Här påpekas också att allt lokalt producerat material ska kunna höras över hela Åland.

ÅRTV:s redaktionschef noterar för sin del att dess "huvudfokus på de digitala plattformarna fortsättningsvis är ljud och rörliga bilder [...] Men det vi gör är nödvändigt för alla medieföretag som vill vara relevanta i dagens medievärld, vi är närvarande på de plattformar där publiken finns och sorterar och paketerar vårt innehåll så att det ska nå ut". I utlåtandet påpekas vidare att "I dagens enorma informationsflöde med fejkade nyheter är därför Ålands Radio och TV:s roll viktigare än någonsin, att det i vårt samhälle fortsätter att finnas ett starkt och ekonomiskt oberoende public serviceföretag som kan stå emot det som ibland kallas för klickokratien".

ÅRTV fortsätter: "En annan fråga som ofta kritikerna lyfter fram är skärpt reglering för att begränsa public service publicistiskt, vilket är en mycket vansklig väg att gå gällande yttrande- och pressfrihet. Det är inte public service som har skapat pressens kris, utan en omstrukturering av medie- och annonsörsvanor, därför är lösningen knappast att begränsa public service-uppdraget". ÅRTV konstaterar också att public service behöver vara där publiken finns och det är i ökande grad på digitala plattformar. Inte minst gäller det den yngre publiken. Nya former av närvaro och innehåll är ett måste.

Beträffande TV-produktion konstateras att "Traditionell och välproducerad tv är fortsättningsvis en dyr historia och kräver mycket resurser, något

som vi inte har. Det vi också vet idag är att webb-tv-inslag i praktiken inte alls görs längre...".

ÅRTV:s styrelse konstaterar att: "För all media idag är gruppen barn och ungdomar en utmaning. Här bör ÅRTV lägga extra kraft vid att vara relevant och intressant genom att spegla ungas frågor och verklighet. Även här kan tredje sektorn vara en viktig kontaktyta och samarbetspartner. Det finns idag goda erfarenheter från produktioner där public service skapat program i samspel med unga, inte för unga.

Beträffande ÅRTV:s närvaro på internet anser styrelsen att: "ÅRTV arbetar för närvarande med att utveckla sin närvaro i dessa forum, vilket är mycket viktigt för den yngre målgruppen men även för andra. Huvudfokus på de digitala plattformarna ska fortsättningsvis vara ljud och rörliga bilder men utvecklingen går fort i dagens medievärld, så ÅRTV ska ha resurser att följa med utvecklingen, kunna vara närvarande på de plattformar där publiken finns, och sortera och paketera innehållet så att det når ut".

LuvidFilm slår ett slag för ökad TV-produktion inom ÅRTV och konstaterar att: "...det bör finnas kunskap inom media och jag tycker att det borde gå att utveckla ÅRTV. Med mycket enkla medel kan man förbättra ÅRTV avsevärt, både produktionsmässigt men också innehållsmässigt.

2.1.2 Övriga synpunkter

"...Dock kan vi nu snabbt se att våra kunder ofta väljer bort traditionell media för att endast utnyttja sociala media i kampanjer Det här skriver Strax online som ser bekymmer med att starka internationella aktörer börjar konkurrera med den åländska marknadsföringsbranschen. Detta genom att målgrupperna för marknadsföringen mer och mer inhämtar information och nyheter från sociala medier. Allt fler: "...förlitar sig helt på sittflöde i sociala media.... I ett bredare perspektiv kan man konstatera att det inte längre går att diskutera ett åländskt mediepolitiskt program utan att ta ställning till hur jättarna i Kalifornien agerar. Redan nu tar Facebook och Google hem en stor del av den åländska annonskakan Likaså kommer E-handeln och de stora affärskedjornas intåg på den åländska marknaden att på sikt utarma annonsmarknaden".

Steel FM undrar om det är korrekt att åländska medieersättningar finansierar Sveriges TV 4 och konstaterar att: "TV4 konkurrerar trots allt med de andra privata aktörerna om lokala marknadsföringsbudgetar? "

MCA skriver att: "Vi upplever att tv-mediet genomgår en liknande teknisk förändring som musikbranschen redan har gjort. Streaming och play-tjänster ökar och även mobil-tv vilket medför att vi har alltmer sådana produkter att erbjuda kunderna. Allt fler kunder övergår också till "fiber-tv " då utbyggnaden har tagit fart på allvar. Den traditionella tv:n står sig dock mycket stark tack vare HDTV och ett stort utbud av sådana kanaler i högkvalitet, Avtal gällande upphovsrätter blir hårdare och regionala begränsningar ökar där tex OS är ett exempel på hur framtiden ser ut då kommersiella bolag köper alltmer rättigheter för sport".

Om framtiden siar MCA: "De flesta kunder har övergått till "fiber-tv" där kunder kan se public-service blandat med dokumentärkanaler och sport i HDTV. Filmtjänster, specialkanaler för intressen som dokusåpor, serier mm flyttar till streamingtjänster som äger innehållet. All inspelning i "molnet försvinner och sker på egen hårddisk p.g.a. upphovsrätter. Marknaden för linjärtv är stabil men ökningen kommer att stanna av".

Mats Adamczak har synpunkter beträffande .ax-domänen: "[...] från ett privat [perspektiv] och för en del av de åländska företagen är ax.- domänen viktig att lösa. För privatpersoner innebär det förenklat att vi t.ex. inte kan få svenska på olika tjänster som Netflix, Apple osv. För företagen så hamnar de i ett mitt emellan scenario eftersom vi både räknas som en egen domän, men utan rättigheter. Det betyder bland annat att åländska apptillverkare kan ha

svårt att få ut dem på marknaden. Vi ser också fenomen som drabbar både iPhone (tidsomställningen) och androidanvändare (att inte komma åt appar)".

Beträffande .ax kan nämnas att landskapsregeringen år 2014 lät utreda den problematik som åsyftas ovan. Det finns flera tolkningar av vad ett ".ax-problem" är, till exempel att menyval på webbsidor automatiskt är på finska (se vidare bilaga 2).

Ovan nämnda är ett urval bland de synpunkter som inlämnades under arbetet med det här programmet. Det finns anledning att se över utlåtandena i sin helhet då arbetet med förverkligandet av programmet inleds.

2.2 Ålands radio och TV, (ÅRTV)

Senast landskapsregeringen antog ett mediepolitiskt program var år 2011. Programmet överlämnades till Ålands lagting som meddelande nr 4/2010 - 2011 och fokuserar på åländsk public service, både vad gäller specifikation av dess uppgifter, dess produktion och dess distribution. Även i det aktuella medieprogrammet är ÅRTV ett självklart tyngdpunktsområde.

ÅRTV har arbetat utifrån de riktlinjer som landskapsregeringen gav i programmet från 2011. Man har också utvidgat och förändrat verksamheten, särskilt från 2017 med målet att få effektivare arbetsrutiner, nytt programinnehåll, ökad närvaro på webben och sociala medier. Huvudfokus på digitala plattformarna ska enligt ÅRTV fortsättningsvis vara ljud och rörliga bilder.

ÅRTV avser lägga extra resurser på att spegla de ungas frågor och verklighet. För den yngre målgruppen är det viktigt att ÅRTV är närvarande och aktiv på webben och på sociala medier. Detta ska ske genom att erbjuda nyheter för ungdomar och på det sättet skapa intresse för händelserna i det åländska samhället.

På kvällar visas nytt TV-material blandat med arkivprogram över Ålandskanalen. Korta inslag av rörlig bild fungerar enligt ÅRTV bäst på webben. Man planerar också att filma kortare reportage ute på fältet några gånger per månad och kommer att ha större beredskap till direktsändning och filmning vid intressanta händelser. Från 2018 har man också en ny musikpolicy som vänder sig till en bredare publik.

ÅRTV har förutom nyhets- och aktualitetsuppdraget även ett kulturbärande uppdrag. För att uppfylla det kulturella uppdraget samarbetar ÅRTV med tredje sektorn. På så sätt tas det lokala kunnandet på området tillvara och programutbudet ges variation.

I medieprogrammet 2011 diskuteras finansieringen av public servicebolaget och organiserandet av programdistributionen. Det finska public servicebolaget YLE är sedan 2012 finansierat genom en medieskatt och förberedelserna för detta slag av finansiering pågick då det åländska medieprogrammet utarbetades år 2011. Enligt YLE har finansieringsformen slagit väl ut genom en stabilare tillförsel av medel och genom att allmänheten, kundkretsen, har visat ett starkare engagemang för verksamheten sedan medieskatten infördes. Även i Sverige planeras införandet av en medieskatt.

Landskapsregeringen har år 2017 utrett förutsättningarna för ett nytt finansieringssystem för public service. Resultatet av utredningen framgår ur lagberedningspromemorian "Ny finansieringsmodell för public service". I promemorian konstateras att "I takt med att den tekniska utvecklingen har gått framåt har begreppet televisionsmottagare blivit en mer otymplig bedömare av vilka som ska vara avgiftsskyldiga vilket leder till att den äldre lagstiftningen har behövt tolkas i ljuset av den nya utvecklingen. Kopplingen mellan avgiften och mottagaren har blivit förlegad i takt med nya distributionskanaler som play-utbud och större möjligheter för alla att nyttja det nya utbudet". Det som föreslås är en avgift av skattenatur lik den som används i riket.

2.3 Europeiska unionen och harmonisering av upphovsrätten

Sedan 2014 har EU intensifierat arbetet med att harmonisera upphovsrätten och få till stånd gränsöverskridande sändningar av program över internet. EU:s institutioner har arbetat med flera olika förslag som rör upphovsrätt eller gränsöverskridande tillgång till audiovisuellt innehåll. Landskapsregeringen har bevakat arbetet och försökt påverka lagstiftningsprocessen genom utlåtanen dels till EU och dels till Finlands regering och riksdag. Landskapsregeringen har också samverkat med Undervisnings- och kulturministeriet i dessa frågor. Vissa ärenden är slutbehandlade, andra befinner sig i ett slutskede (se bilaga 2).

Förslaget om återsändning av upphovsrättsskyddat material på internet har landskapsregeringen fokuserat på då det handlar om att revidera dagens satellit- och kabeldirektiv. Det nuvarande direktivet möjliggör att linjär TV kan ses över gränserna. Kommissionens idé var att ungefär samma innehåll som ses gränsöverskridande på TV också ska kunna ses gränsöverskridande på nätet. Landskapsregeringen har starkt understött kommissionen med hjälp av Undervisnings- och kulturministeriet men var i minoritet både i Europaparlamentet och i rådet. Förhandlingarna är i slutskedet och resultatet medför troligen inte fördelar för Åland.

Europaparlamentet antog sin position i december 2017 med resultatet att vidareändring enbart ska omfatta kabel eller IPTV. Förordningen ska enligt parlamentet dessutom endast omfatta nyheter och aktuella händelser, vilket är en omfattande begränsning jämfört med kommissionens ursprungsförslag. Rådet har antagit en position som är snarlik parlamentets.

För Åland är dessa begränsningar av förordningens omfattning till stor nackdel. Landskapsregeringen har haft förhoppningar om att förordningen skulle underlätta eller rentav lösa frågan om Ålands tillgång till SVT Play. De förhoppningarna har dock grusats i och med att det ursprungliga förslaget till största delen har förkastats. Nästa steg är att parlamentet och rådet inleder trepartsförhandlingar för att enas om en slutlig kompromiss. Undervisnings- och kulturministeriet har visat intresse för det åländska ärendet och fört fram landskapsregeringens synpunkter vid ett flertal tillfällen under beredningsprocessen.

I rådet har Sverige varit en av de största motståndarna mot en ambitiösare lösning. Samtidigt har både SVT och den nationella public serviceutredningen uttalat en välvillig inställning till Ålands möjligheter att få tillgång till SVT:s kompletta utbud online. Under möten med SVT i februari 2018 uttalade SVT en vilja att hjälpa till med en för Åland god lösning, dock med kravet att den finska upphovsrättsorganisationen Kopiosto beviljar en licens som möjliggör SVT Play på Åland. Kopiosto har för sin del konstaterat att dess mandat från utländska upphovsmän är mycket begränsat när det gäller "on demand"-tjänster och att man inte kan medverka till en sådan lösning. Vad gäller den svenska public serviceutredningen som ska presenteras under sommaren 2018 har Ålands önskemål fått ett positivt mottagande och Åland kommer att få ett särskilt omnämnande i den slutliga utredningsrapporten.

2.4 Övriga mediefrågor

När det gäller tillgången till TV-sändningar på svenska från internationella tävlingar såsom Olympiska spelen och världsmästerskap av olika slag är situationen osäker. De organisationer som äger dessa tävlingar säljer sändningsrättigheterna landsvis och ofta är det internationella kommersiella medieaktörer som för stora pengar förvärvar sändningsrättigheterna. En sådan aktör innehar för närvarande rättigheterna för de kommande OS-tävlingarna. I samband med vinter-OS 2018 kunde tittare på Åland inte ta del av sändningarna från Sverige eftersom sändningsrättsinnehavaren hade delat upp

sina sändningar landsvis så att ett dotterbolag sände i Finland medan sändningar från Sverige var geoblockerade för ålänningar. De finska sändningarna var dessutom delvis placerade på en reklamkanal som inte heller syns på Åland.

En annan omständighet som landskapsregeringen har uppmärksammat är att fördjupande program från dessa tävlingar, så som direktsända studiodiskussioner, analyser och intervjuer, allt oftare sänds endast över internet som Åland inte har tillgång till på svenska. Då kommersiella medieföretag allt oftare lyckas köpa rättigheterna till de stora tävlingarna som är av stort allmänintresse finns här ännu ett mediepolitiskt område att uppmärksamma.

Ytterligare en fråga som landskapsregeringen har arbetat med under de senaste åren är HD-sändningar över Smedsbole från Sveriges TV4. Sveriges Television har för sin del godkänt att dess program sänds med HD-teknik över Åland, men TV4 har inte gått med på detta. Någon riktigt specificerad orsak har inte givits. Finska YLE har för sin del meddelat att bolaget helt upphör att sända med den äldre SDtekniken för att uteslutande övergå till HD-sändningar från 2020. Det finns skäl att anta att även sändningar från de svenska TV-bolagen följer efter småningom. När så sker finns det en risk att utbudet, däribland från TV4, över Åland minskar om det inte finns överenskommelser för HDTV.

Sommaren 2017 beställde landskapsregeringen en omvärldsrapport om medieområdet. Rapporten inkluderar ett antal förslag till åtgärder. Utredaren konstaterar att den digitala tekniken påverkar en mängd områden såsom annonsmarknaden, filmproduktion, nyhetsdistribution och samhällsinformation.

För Ålands del innebär det att tillgången till kultur och media på svenska kommer att förändras, och i värsta fall att minska. En viktig orsak till det är att linjär TV är på tillbakagång och digitaliseringen har tagit över. Med den digitala utvecklingen följer också annan lagstiftning och andra rättighetsavtal.

Utredningen behandlar ett flertal faktorer som begränsar eller kan komma att begränsa Ålands tillgång till nyhets-, kultur- och underhållningsutbud på svenska, däribland nya distributionsavtal, "axproblematiken" — det vill säga att åländska abonnenter av till exempel Netflix' streamingtjänst inte kan få programutbudet på svenska — och svårigheterna att få tillgång till SVT:s kompletta utbud online. Utredningen tittar även på vad som är aktuellt inom det nordiska samarbetet på medieområdet och inom EU. Den innehåller även en beskrivning av upphovsrättsliga lösningar mellan Färöarna och Danmark. Det kan konstateras att Färöarna har ett visst självbestämmande över upphovsrätten idag. Slutligen ger utredningen även en beskrivning av dagsläget beträffande Ålands radio och TV Ab.

Omvärldsrapportens slutsats är att utmaningarna på området är många för Ålands del och det går inte att komma vidare med dem utan att lyfta dem till ett annat plan, antingen till EU-nivå eller genom att Åland tar ett eget ansvar för upphovsrättslagstiftningen.

Några förslag till åtgärder avslutar utredningen:

- *Lobbyarbete gentemot Sveriges regering och riksdag (något som landskapsregeringen sedan flera år har arbetat med).*
- *Med anledning av förslaget till ny självstyrelselag kan landskapsregeringen sträva till att ta över behörigheten för upphovsrätt, patent, mönsterrätt och varumärke som finns på lagförslagets B-lista. Detta skulle ge möjlighet för Åland att själv förhandla med upphovsrättsorganisationer.*
- *Samla alla autonomier under en sändningsunion enligt samma modell som European Broadcasting Union som skulle förhandla för alla autonomier med upphovsrättsorganisationerna.*

Landskapsregeringen bör se över de förslag som utredningen ger. Möjligheterna till ett övertagande av upphovsrätten och för-/nackdelar rekommenderas få en egen utredning. Lösningen mellan Danmark och Färöarna kan tjäna som studieobjekt.

3 Prioriteringar och planerade åtgärder

Nedan följer en beskrivning av de områden som kommittén anser vara prioriterade och åtgärder som landskapsregeringen vill vidta inom mediepolitiken under de kommande åren. Kapitel 3.1. ska ses som ett förslag till ägarens "beställning" av public serviceuppdraget till utföraren, ÅRTV.

3.1 Public service

Beträffande landskapsregeringens definition av public service samt övergripande mediepolitiska riktlinjer och riktlinjer för ÅRTV:s verksamhet är innehållet i det mediepolitiska programmet från 2011 i allt väsentligt fortfarande relevant, det vill säga:

Public service har som huvuduppgifter att sakligt och opartiskt granska och beskriva samhället och världen, ta särskilda hänsyn till minoriteters behov, på ett allsidigt sätt förmedla nyheter, försvara demokratins grundidéer, vara en kulturbärare och erbjuda god underhållning samt förmedla nöd- och katastrofmeddelanden från myndigheterna. Etermedier i allmänhetens tjänst ska nå alla lyssnare/tittare på lika villkor. Public service ska också spela en roll för integrationen av nyinflyttade genom lättförstådd nyhetsförmedling, samhällsinformation och debatter.

Den bärande idén i begreppet radio/TV i allmänhetens tjänst är att den med licens-/samhällsmedel finansierade programverksamheten ska vara självständig och inte till sitt innehåll påverkas av vare sig offentliga eller kommersiella intressen. Public service ska vidare beakta objektivitet, ta tillvara olika befolkningsgruppers intressen och genusperspektivet.

Ålands Radio och TV:s programutbud ska lägga tonvikten på förhållanden och skeenden av specifikt åländskt intresse, vara kritiskt granskande och bedriva en fri journalistik enligt vedertagna pressetiska regler. Utbudet ska också bidra till ökad insikt i och förståelse för de grundläggande principerna för självstyrelsen och bevarandet av Ålands svenska språk och kultur. Public serviceverksamheten ska vara ett mångsidigt och snabbt informationsmedium med ett programutbud av hög kvalitet utifrån tillgängliga ekonomiska resurser.

Landskapsregeringen ställer sig bakom det utvecklingsarbete som ÅRTV sedan något år genomför, däribland satsningar på barn och unga. Kommittén har noterat de åländska lokaltidningarnas farhågor beträffande risken för en osund konkurrens mellan medierna. Kommittén anser att public service kan göras tillgängligt genom olika kanaler och på olika plattformar, men att huvudfokus ska vara ljud och bild. Beträffande TV-produktionen avgör ÅRTV själv utvecklingen. En utvidgning av samarbete med externa producenter inom mediebranschen men även inom tredje sektorn bör ske. Detta för att bredda programutbudet och på så sätt tillvarata olika intresseinriktningar i samhället. Produktionen av nyhets och fördjupande aktualitetsprogram och analyser bör huvudsakligen produceras av ÅRTV.

Ålands Radio och TV:s verksamhet ska ha en långsiktig finansiell trygghet. Under år 2017 utredde landskapsregeringen förutsättningarna för en medieavgift av skattenatur istället för dagens medieavgift. Tanken är att en sådan avgift inte ska bli dyrare för konsumenten än den nuvarande. Däremot kan de totala intäkterna öka jämfört med idag i och med att medieavgiften,

med vissa undantag, blir obligatorisk. Ärendet ligger för närvarande hos landskapsregeringens lagberedning.

I det mediepolitiska programmet från 2011 aviseras en delning mellan programproduktion och distribution. Delningen har inte genomförts men frågan aktualiseras på nytt i och med det nya mediepolitiska programmet.

Åtgärder:

- *ÅRTV bör öka samverkan med externa aktörer för att bredda innehållet. Viktiga delar i verksamheten som ÅRTV bör beakta är lätt-tillgängligt material för inflyttade och för personer med funktionshinder.*
- *Konsekvenserna av en delning mellan produktion och distribution utreds. Färöarna som har genomfört en sådan delning kan utgöra ett lämpligt studieobjekt*
- *För att främja ÅRTV:s oberoende bör tillsättandet av ÅRTV:s styrelse förändras så att landskapsregeringen inte längre utser styrelsemedlemmarna. Eventuellt kan Ålands lagting få den uppgiften. Det torde dock innebära att lagtingsordningen behöver revideras. Frågan är av viktig principiell betydelse.*
- *En medieavgift av skattenatur införs som med vissa undantag i princip är obligatorisk.*

3.2 Programutbud på svenska

Arbetet med en lösning om tillgång till hela programutbudet på SVT Play har pågått under en längre tid men har hittills inte lett till något resultat. Den ur åländsk synvinkel ofördelaktiga revideringen av EU:s satellit- och kabeldirektiv och den finska upphovsrättslagstiftningens begränsningar är huvudorsaker till att ansträngningarna inte har resulterat i någon lösning.

Privatpersoners användning av så kallade VPN-tunnlar för att få tillgång till material som är geoblockerat är i längden inte en hållbar lösning. Dels riskerar innehavarna av upphovsrätten till programmen att gå miste om sina ersättningar och dels har programleverantörerna börjat hitta sätt att även blockera VPN-tunnlarna.

Frågan är viktig ur språk- och kulturpolitiska perspektiv och landskapsregeringen bör fortsätta söka lösningar i samverkan med SVT, Kopiosto och Undervisnings- och kulturministeriet. Under arbetet med det här programförslaget har kommittén även träffat den svenska upphovsrättsorganisationen Copyswede som kan bli viktig för en överenskommelse gällande SVT Play. Det är även viktigt att få tillgång till de svenska kommersiella mediebolagens program över internet genom avtal som tillförsäkrar upphovsmännen till programmen deras ersättningar. Kommittén har diskuterat fortsatt tillgång till Sveriges TV4, som på sikt kommer att övergå till att enbart sända HDTV liksom övriga medieföretag. SDTV som är gällande standard över Smedsbole idag kommer att falla bort, och för att tillförsäkra cirka 40 % av hushållen fortsatt tillgång till TV4 måste det nuvarande avtalet med Kopiosto och TV4 revideras.

När det gäller internationella idrottshändelser, framför allt OS men även världsmästerskap av olika slag, verkar situationen vara något oklar för närvarande. Ofta kan åländska TV-tittare följa med tävlingarna via de kanaler som ses i kabelnätet eller via Smedsbole men inte i alla sammanhang (se kap 2.4). Även den här frågan bör beaktas inom mediepolitiken. Målet bör vara att sändningar från alla tävlingar och andra internationella händelser av stort allmänintresse finns tillgängliga på svenska.

Åtgärder:

- *Tillgången till SVT Play bör fortsättningsvis vara ett högt prioriterat ärende. Fortsatta diskussioner krävs med Kopiosto, UKM, SVT och eventuellt svenska upphovsrättsorganisationen Copyswede.*
- *Landskapsregeringen arbetar vidare med frågan om TV4:s HD-sändningar över Smedsbole. Detta för att trygga fortsatt tillgång till TV4 efter att SD-tekniken fasats ut.*

3.3 Organisering av det mediepolitiska arbetet

Som nämndes inledningsvis är utvecklingen på medieområdet snabb och de upphovsrättsliga frågorna är komplexa. Därför avser landskapsregeringen inte bestämma någon exakt tid för hur länge programmet ska vara i kraft. Däremot kan revideringar göras då behov för det uppstår.

Landskapsregeringen har under ett flertal år särskilt arbetat med frågan om tillgången till SVT Play och även följt med EU:s harmoniseringsarbete på upphovsrättsområdet.

I och med antagandet av mediepolitiskt program är det läge att organisera arbetet på ett annat sätt än hittills. Detta för att frågorna om ett tryggt utbud av nyheter, information, kultur och förströelse på svenska ska framskrida på ett snabbare sätt. Åland behöver också vidga kontakterna till myndigheter och medieaktörer i Sverige och Finland. Arbetsfördelningen mellan landskapsregeringen och ÅRTV gällande övergripande arbete med till exempel externa kontakter på medieområdet behöver också förtydligas. Enligt Landskapslag (2011 :95) om radio- och televisionsverksamhet utser landskapsregeringen en programnämnd med uppgift att granska program som har förekommit i radio- eller TV-sändningar och även betal-TV. Landskapsregeringen kan även ge nämnden andra uppgifter som är lämpliga för nämnden att behandla.

Åtgärder:

- *Landskapsregeringen tillsätter ett medieråd. Rådet ska bestå av landskapstjänstemän som arbetar med mediefrågor och även sakkunniga utanför landskapsförvaltningen. Dess uppgift är att arbeta vidare utifrån mediepolitiska programmet och fastställda årliga handlingsplaner och budgetmedel. Till rådet kan knytas tillfälliga utredare. Landskapsförvaltningens regeringskansli blir huvudansvarig för arbetet med det mediepolitiska programmet. Förvaltningens övriga berörda avdelningar bidrar med sakkunskap på sina respektive områden. För rådets sekreteraruppgifter anlitas en särskild resurs på deltid under en viss tid som utvärderas.*
- *Programnämndens uppdrag bör om möjligt utvidgas i syfte att trygga en saklig och mångsidigt belysande journalistik.*

3.4 Övriga prioriterade områden

Förutom de prioriterade åtgärderna ovan finns ytterligare några områden som kommittén anser att landskapsregeringen bör arbeta vidare med. Det handlar om det nordiska samarbetet, betalkanaler på svenska, åtgärder för förkovran bland yrkesverksamma journalister samt hur ålänningarnas medievanor ser ut med tanke på den stora IT-utvecklingen som har skett under de senaste decennierna.

Inom Nordiska rådet och Nordiska ministerrådet har flera initiativ till mediasamarbete diskuterats och behandlats. Bland annat har det funnits en strävan till att samordna sig så att de nordiska länderna skulle ha tillgång till varandras public serviceutbud (även kallat grannlands-TV). Någon heltäckande lösning har man inte nått fram till, även om tillgängligheten till nordisk TV har underlättats via en demandlösningar.

Under vintern 2018 offentliggjordes en ambitiös nordisk utredning som har sin bakgrund i ett ministerrådsuttalande enligt vilket man önskar trygga ett hållbart, pluralistiskt medielandskap som har en god balans mellan public service, privata medier, globala aktörer och nya medieprojekt. Denna balans är grundläggande för en bred och fri debatt i de nordiska länderna, ansåg ministrarna. Tanken med utredningen är att arbeta vidare med olika frågeställningar för att se om det är möjligt att vidta gemensamma konkreta åtgärder på medieområdet framöver. En första diskussion med utredningen som underlag hölls av kulturministrarna under våren 2018.

Åland tar aktivt del i det nordiska samarbetet både i Nordiska rådet och i Nordiska ministerrådet. Det finns både möjlighet och anledning att följa den fortsatta diskussionen liksom att se om och på vilka områden den digra utredningen eventuellt kan ge uppslag till egna åländska lösningar.

År 2014 lät landskapsregeringen göra en utredning kring landskoden .ax. Det har visat sig att det finns en del oklarheter angående användbarheten av .ax. Också en av de medieaktörer som yttrat sig ovan nämner ".ax-problematiken". Det gäller bland annat tillgång till betalkanaler såsom Netflix på svenska och tillgång till olika slag av appar. Landskapsregeringen bör involvera ".ax-problematiken" i sin mediepolitik och undersöka hur den kan åtgärdas.

Landskapsregeringen bör främja en saklig, tillförlitlig och professionell nyhetsförmedling. En åtgärd för att uppnå detta kan vara att ge professionellt verkande journalister möjligheter till fortbildning, eller genomföra egna journalistiska projekt. Målgruppen föreslås vara på Åland yrkesverksamma journalister.

Ålands kulturdelegation är en myndighet underställd landskapsregeringen med uppgift att på olika sätt stimulera och fatta beslut i kulturfrågor (med undantag för landskapets egen museiverksamhet och biblioteksverksamheten). Kulturdelegationen beviljar årligen ett stort antal projektstöd och stipendier till enskilda kulturutövare. Delegationen vore också en lämplig instans att utforma ett regelverk för stödinsatser för den lokala journalistiken.

Enligt Nordicom/Göteborgs universitet sjunker läsningen av morgontidningarna kraftigt i Sverige till förmån för sociala medier. Idag använder fyra av tio svenska ungdomar sociala medier för att ta del av nyheter och de är deras främsta nyhetskanal.

Användningen av medier på internet fortsätter att öka. Men trots framgångar för den digitala tekniken är användningen av traditionella medier inte på väg bort. Traditionell radio och tv är fortfarande de mest använda medierna i befolkningen som helhet.

Facebook används av både ung och gammal, med undantag av barn i åldern 9 - 14 år där Snapchat är störst. Enligt undersökningen (Mediebarometern 2017) är det främsta skälet till att använda sociala medier att följa vänner och familj. Men inom ungdomsgruppen 15 till 24 år uppger 42 procent att de också använder Facebook för att ta del av nyheter. I samma åldersgrupp uppger 24 procent att de tar del av nyheter via morgontidningen och 26 procent via Sveriges Television.

Även andelen radiolyssnare minskar. Under 2017 lyssnade 62 procent av befolkningen på radio en genomsnittlig dag, jämfört med 68 procent året innan. Samtidigt som den totala andelen radiolyssnare minskar, har andelen som lyssnar på webb-/podradio ökat från nio till tolv procent.

Det här är alltså en undersökning som gäller Sverige och som görs årligen av Nordicom. Drygt 6 000 personer intervjuades. Det är dock rimligt att tro att medievanorna på Åland i stort följer de svenska.

Det är nästan tio år sedan den senaste undersökningen gjordes om ålänningarnas medievanor. Det var ÅSUB som utförde undersökningen på uppdrag av ÅRTV. Användningen av internet ingick inte i den senaste utredningen

med undantag för ÅRTV:s hemsida. Inte heller behandlade undersökningen ålänningarnas tidningsläsande.

År 2014 genomförde ÅSUB på landskapsregeringens uppdrag den senaste undersökningen av kultur- och fritidsvanor på Åland. I rapporten beaktas också medieanvändningen till viss del. För att få en uppfattning om situationen idag bör en ny undersökning göras som är mera heltäckande.

Åtgärder:

- *En stipendieordning för yrkesverksamma journalister inrättas. Stipendierna föreslås fördelas av Ålands kulturdelegation.*
- *Landskapsregeringen ser Över och strävar till att åtgärda den .ax-problematik som i olika sammanhang sägs finnas.*
- *Landskapsregeringen beställer en heltäckande utredning om allmänhetens medievanor. Utredningen kan ligga till grund för kommande mediepolitiska prioriteringar och åtgärder.*

4. Referenser

Eriksson, Jan-Erik & Holmström Hans,
Projekt AX Task Force, Slutrapport. 2014

Eurostat

http://ec.europa.eu/eurostat/statisticsexplained/index.php?title=Digital_economy_and_society_statistics_households_and_individuals/sv#Internettillg.C3.A5ng

Granlund skriver och målar (firma)

Mediepolitisk omvärldsrapport, ÅLR 2017/9781

Kommunikationsverket

<https://www.viestintavirasto.fi/sv/kommunikationsverket/aktuellt/2018/storastaderintetoppenavbredbandsrankningen.html>

Ålands landskapsregering

*Mediepolitiskt program. Meddelande till Ålands lagting nr 04/2010-2011.
Dnr U20/10/13*

*Landskapsregeringens specialrådgivare Julia Lindholm, information
5.2.2018*

Ny finansieringsmodell för public service, Enheten för rättsliga och internationella frågor. Lagberedningspromemoria 2017

Yttranden angående upphovsrätt: ÅLR 201 5/1 1974, ÅLR 201 6/745, ÅLR 2016/2012, ÅLR 2016/4340, ÅLR 201 6/91 87, ÅLR 2018/2713

Nordicom

<http://www.nordicom.gu.se/sv/aktuellt/nyheter/nagra-resultat-franmediemeter-2017>

Nordiska ministerrådet

Den nordiske mediemode og de globale aktører. Policy udredning. Oktober 2017

ÅSUB

Åläningarnas radiolyssnar- och TV-tittarvanor (2009:9)

Åläningarnas kultur- och fritidsvanor (2014:6)

5. Bilagor

Bilaga 1, Domäner, landskoder och IP-adresser av IT-chef Ronny Lundström

Landskoden ax

Ålands landskod ax ingår sedan den 13 januari 2004 i ISO-3166-standarden. ISO 3166 omfattar idag 249 koder för både länder och regioner, se <https://www.iso.org/obp/ui/#search>. I praktiken finns det alltså två koder som relaterar till Finland, ax samt fi. Det finns i standarden ingen mekanism för att koppla samman dessa, det vill säga för att ange att Åland (ax) också ingår i Finland (fi). Ett land representeras alltid av en landskod medan en landskod inte alltid behöver representera ett land.

ISO 3166-2 är en del av ISO-standarden, den definierar regioner utgående från landskoderna i ISO 3166. För .ax finns inga regioner definierade medan del för fi finns 19 regioner däribland Åland. En iakttagelse är att Åland i ISO-3166-2, kod FI-OI, på samma sätt som övriga regioner finns listat både med språkkoden fi och sv, se

<https://www.iso.org/obp/ui/#iso:code:3166:FI>. ax-domänen

I och med att landskoden ax, som resultat av att Åland av FN godkänts som eget statistikområde, kom med i ISO 3166, fanns förutsättningarna för att Åland skulle få egen toppdomän på internet. Åland beviljades den 9 juni 2006 toppdomänen ax, detta benämns att domänen delegerades till Åland, se delegeringsrapporten

<http://www.iana.org/reports/2006/ax-report09jun2006.pdf>.

Eftersom hanteringen av domännamn faller in under området telekommunikation som är riksbehörighet införlivades ursprungligen bestämmelser om ax-domänen i Finlands "Lag om domännamn". Den administrativa behörigheten överfördes till Åland via en överenskommelseförordning. För att beviljas ett ax-domännamn krävdes anknötning till Åland.

Lagen om domännamn har senare införlivats i informationssamhällsbalken, bestämmelserna i denna trädde i kraft den 5 september 2016 och i samband med detta slopades kravet på anknötning till Åland för att beviljas ett ax-domännamn. Den administrativa behörigheten är fortsättningsvis överförd till Åland via överenskommelseförordning.

Undertecknad fungerar som administrativ kontaktperson gällande ax-domänen och serverchefen vid Ålands Telekommunikation (Ålcom) som teknisk kontaktperson. Det senare eftersom den tekniska infrastrukturen för ax, på basen av ett avtal med Ålands landskapsregering, hanteras av Ålcom.

Landskod vs domännamn

Det är viktigt att skilja på landskod och domännamn, ett domännamn är det namn du marknadsför dig med på internet, det vill säga adressen på din hemsida och din e-postadress. Din hemsida och din e-postadress kan sluta på .ax fastän du är verksam i Schweiz och sluta på .nu eller .se även om du är verksam på Åland. Det sista ledet, det vill säga det som står efter sista punkten i en adress kallas toppdomän.

Landskoden däremot är den kod som finns med i ISO 3166-standarden, koden ligger till grund för de lands- eller regionspecifika toppdomänerna men också för mycket annat. Det finns idag cirka 1000 toppdomäner varav cirka 250 baserar sig på ISO 3166-koder, övriga är vad som kallas generiska, exempelvis företagsnamn, namn på städer etc., se <https://www.iana.org/domains/root/db> för en förteckning över samtliga toppdomäner.

IP-adress

Varje internetansluten dator identifieras på internet av en IP-adress (IP = Internet protocol), IP-adressen är en siffersträng som består av 4 grupper om 3 tal mellan 0 och 255, exempelvis 213.204.63.165.

IP-adressen tillhandahålls av internetoperatören, på Åland; Ålands Telekommunikation (Ålcom), IP-Connect respektive Telia och är kopplad till en landskod. Ifall vi slår upp den adress min dator har, 213.204.63.165, via den officiella europeiska databasen Ripe (Réseaux IP Européens) <https://www.ripe.net/> ser vi att adressen är via Ålcom utgiven till Ålands landskapsregering där undertecknad är kontaktperson. Ifall jag istället för att ansluta till internet via Ålands landskapsregerings internetanslutning ansluter via mitt Telia-mobilabonnemang har min dator IP-adressen 93.106.191.132 som enligt RIPE har landskoden fi och är utgiven till TeliaSonera Finland. Åland särskiljs alltså inte från övriga Finland utan ingår i Telias nationella system.

Lokaliseringstjänster, exempel

Det finns också såväl kommersiella som fria så kallade lokaliseringstjänster som utgående från IP-adressen och egna databaser ger information om var användaren befinner sig. Dessa behandlas i slutrapporten från AX Task Force. Ett par exempel:

- *Geobytes: enligt Geobytes finns IP-adressen 213.204.63.165 i Mariehamn, den har landskoden fi och regionkoden tiav, se <http://www.geobytes.com/iplocator/?IpAddress=213.204.63.165>*
- *IP-adressen 93.106.191.132 jag fick från Telia-anslutningen finns enligt Geobytes i Helsingfors och har landskoden fi och regionkoden fi, se <http://www.geobytes.com/iplocator/?IpAddress=93.106.191.132>*
- *IP210cation: enligt denna är landskoden för 213.204.63.165 ax, adressen finns i Mariehamn, medan landskoden för 93.106.191.132 är fi och adressen finns i Åbo, se <https://www.ip210cation.com/>*

Bilaga 2, Landskapsregeringens yttranden med anledning av EU-initiativ rörande upphovsrätten

30.8.2013

Deltagande i samråd om en helt konvergerad audiovisuell värld: tillväxt, skapande och värderingar (grönbok KOM (2013) 231). Landskapsregeringen ställde sig positiv till alla förslag som kan öka möjligheterna för ett varierat europeiskt programutbud, särskilt med tonvikt på kvalitetsutbud. När det gäller tjänster av allmänt intresse är det viktigt att dessa tjänster inte har en alltför stark koppling till en viss teknik eller plattform.

28.2.2014

Offentligt samråd angående EU:s bestämmelser om upphovsrättsligt skydd. Landskapsregeringen menade att en harmonisering av upphovsrätten inom EU skulle underlätta för de språkliga minoriteter som finns i medlemsstaternas gränsområden att ta del av programutbud på sitt modersmål. Som exempel diskuterades Ålands arbete för att få tillgång till SVT Play.

9.2.2015

Utlåtande till Riksdagen med anledning av RP 181/2014 angående regeringens proposition medförslag till ändring av upphovsrättslagen.

Landskapsregeringen konstaterade att det i Sverige och Danmark finns avtalslicenser som även tillåter nätlagringstjänster och förespråkar motsvarande lagstiftning i Finland. Denna lösning fanns på förslag, men försvann under den fortsatta beredningen av lagen vilket har ställt till problem för Åland att få tillgång till SVT:s program över nätet.

25.9.2015

Samråd om Direktiv 2010/13/EU om audivisueella tjänster (AV-direktivet). Landskapsregeringen besvarade frågan om huruvida tjänsterna som omfattas av direktivet fortfarande är relevanta med att påpeka om det ökande utbudet över internet. Geoblockering på grund av sändningsrätter (internationella idrottstävlingar) som upphandlats landsvis och geoblockering av upphovsrättsliga orsaker utestänger Åland från detta utbud på svenska. Landskapsregeringen ansåg också att man vid en revidering av direktivet ska ta hänsyn till språkliga minoriteters möjligheter att ta del av program som anses vara av särskilt allmän intresse.

9.11.2015

Yttrande till Riksdagens kulturutskott beträffande statsrådets utredning E62/2015 om kommissionens offentliga hörande gällande satellit och kabeldirektivet. Landskapsregeringen konstaterar att frågan om gränsöverskridande sändningar från Sverige, både linjära sådana och över internet, är av stort intresse för Åland.

13.11.2015

Deltagande i samråd beträffande en eventuell översyn av EU:s kabel- och satellitdirektiv.

Landskapsregeringen konstaterar beträffande principen om ursprungsland (upphovsrätten klareras i det land där operatören har sitt huvudsakliga hemvist) att åländska konsumenter idag är hänvisade till finskspråkiga utbud när det gäller kommersiella programpaket. Större idrottstävlingar återutsänds på samma sätt endast landsvis i enlighet med landsvisa avtal med ägaren till tävlingarna.

En fråga som dock har fått en lösning sedan 2015 är möjligheten att köpa satellitpaket från Sverige. Det är alltså idag möjligt att teckna abonnemang för mottagning av satellitsända programpaket. Parabolantenn ingår i abonnemanget.

12.1.2016

Utlåtande gällande Europeiska kommissionens förslag till Europeiska parlamentets och rådets förordning om portabilitet över gränserna för innehållstjänster online.

Med portabilitet avses här möjligheten att tillfälligt ta med sig betaltjänster som Netflix eller Spotify till annat EU-land. Trädde i kraft 1.4.2018 och är en vinst för konsumenter, men hjälper inte Åland då konsumenterna från början inte har tillgång till den svenska marknaden.

Förordningen är en av flera planerade åtgärder som kommissionen ämnar vidta utgående från Strategin för en digital inre marknad COM (2015) 192 final. Undervisnings- och kulturministeriet har den 10 december 2015 begärt landskapsregeringens utlåtande gällande förslaget till förordningen. Landskapsregeringen konstaterade att förslaget till förordning om portabilitet över gränserna utgör ett av de första stegen till förverkligande av strategin för den

digitala inre marknaden. Strategins syfte är att skapa ökad tillgång till digitala varor och tjänster. Enligt förslaget till förordning ska abonnenter kunna ta del av samma programutbud online såväl i hemlandet som under tillfällig vistelse i ett annat medlemsland.

Landskapsregeringen omfattar förslaget som kommer att öka möjligheterna för många abonnenter att ta del av onlinetjänster i Europa. Samtidigt konstaterar landskapsregeringen att det nu aktuella förslaget tyvärr inte verkar underlätta den situation som det enspråkigt svenska landskapet Åland befinner sig i gällande svenskspråkiga onlinetjänster, det vill säga svårigheterna att få tillgång till Sveriges utbud av onlinetjänster vilket för Ålands del vore av större betydelse än den nu aktuella åtgärden. Det kan noteras att förordningen trädde i kraft våren 2018.

18.3.2016

Europeiska kommissionens förslag till parlamentets och rådets förordning om portabilitet över gränserna för innehållstjänster online COM (2015) 627

Konstaterades att landskapsregeringen den 12 januari 2016 avgav ett U-utlåtande beträffande förordningen portabilitet över gränserna för innehållstjänster online. Konstaterades att ärendet är av intresse för Åland och beslöts därför föreslå att ärendet förs som informationsärende till Ålands lagting

18.3.2016

Europeiska kommissionens meddelande Mot en modernare och mer europeisk ram för upphovsrätten COM (2015) 626

Den 9 december 2015 offentliggjorde Europeiska kommissionen meddelandet Mot en modernare och mer europeisk ram för upphovsrätten. Kommissionen konstaterar bland annat att en mer europeisk ram för upphovsrätten behövs för att undvika fragmentering och störningar på en fungerande inre marknad. Ärendet fördes som ett informationsärende till Ålands lagting

13.9.2016

Förslag till Europaparlamentets och Rådets direktiv om ändring 2010/13/EU om samordning av vissa bestämmelser som fastställs i medlemsstaternas lagar och andra författningar om tillhandahållande av audiovisuella medietjänster, mot bakgrund av ändrade marknadsförhållanden. Landskapsregeringen omfattade förslaget.

6.10.2016

Förslag COM (2016) 594 till Europaparlamentets och rådets förordning om fastställande av bestämmelser för utövandet av upphovsrätt och närstående rättigheter som gäller programföretags sändningar online och återutsändningar av TV- och radioprogram. Beslöts föra ärendet för samråd enligt 59 Lagtingsordning för landskapet Åland.

7.12.2016

Riksdagens begäran om yttrande angående ärendet

U 61/2016 rd om Statsrådets skrivelse till riksdagen om ett förslag till Europaparlamentets och rådets förordning om fastställande av bestämmelser för utövandet av upphovsrätt och närstående rättigheter tillämpliga på vissa av programföretagens onlinesändningar och vidareändringar av TV- och radioprogram.

Landskapsregeringen välkomnar förslaget att införa motsvarande bestämmelser för vissa onlinetjänster som för satellitsändningar som därigenom

möjliggör ökad tillgång till gränsöverskridande programinnehåll via nätet. SVT Play är en sådan onlinetjänst som omfattas av förslaget (ÅLR 2016/9187)

4.4.2018

Yttrande till Finlands Riksdag angående U 61/2016 rd Statsrådets skrivelse till riksdagen om ett förslag till Europaparlamentets och rådets förordning om fastställande av bestämmelser för utövandet av upphovsrätt och närstående rättigheter tillämpliga på vissa av programföretagens online-sändningar och vidare-sändningar av tv- och radioprogram.

I sitt yttrande konstaterar landskapsregeringen att webb-TV har vuxit i betydelse under det senaste decenniet och det är av stor vikt för Åland att trygga tillgång på svenska som SVT och UR visar online. Upprepade försök att m till en lösning för detta har gjorts utan att lyckas. Därför har landskapsregering ställt sig positiv till kommissionens ursprungliga förslag om gränsöverskridande sändningar online. Landskapsregeringen anser förverkligandet av förslaget som en ytterst viktig EUinsats för språkminoriteter i medlemsländerna, men konstaterar att det tyvärr inte återstår mycket av kommissionens ursprungliga förslag till gränsöverskridande TV.

Bilaga 3, Riksförfattningar som gäller upphovsrätten

Upphovsrättslagen (404/1961 + ändringar)

I lagen föreskrivs bl.a. om upphovsrättens objekt och innehåll, utnyttjande av verk, ersättning vid återförsäljning, övergång av upphovsrätt, giltighetstid, närstående rättigheter och tillämpningen av lagen.

Upphovsrättsförordning (574/1995 + ändringar)

I förordningen finns bestämmelser bl.a. om tillämpningen av upphovsrättslagen, ersättning för framställning för enskilt bruk och om upphovsrättsrådet.

Förordning tillämpning i vissa fall av upphovsrättslagen på skyddade objekt med ursprung i en stat som hör till Europeiska ekonomiska samarbetsområdet 575/1995). I förordningen bestäms bl.a. om tillämpningen av upphovsrättslagen på framföranden, upptagningsanordningar och utsändningar som äger rum i en stat som hör till Europeiska ekonomiska samarbetsområdet.

Strafflagen (39/1 889), 49 kaD

I strafflagen finns bestämmelser om upphovsrättsbrott, brott mot förbud att dels kringgå tekniska skyddsåtgärder, dels tillverka anordningar för kringgående av tekniska åtgärder samt brott i samband med intrång i elektronisk information om rättighetsförvaltning.

Lag om säkerställande av bevisning i tvistemål som gäller immateriella rättigheter (344/2000) I lagen bestäms om säkerställande av bevisning i tvistemål som baserar sig på kränkning av immateriella rättigheter.

Informationssamhällsbalk (917/2014)

I lagens 22 kapitel föreskrivs om spärning av material som kränker upphovsrätten eller närstående rättigheter.

Lag om användning av föräldralösa verk (764/2013)

Lagen innehåller bestämmelser om användning av sådana verk där någon av upphovsmännen eller samtliga upphovsmän inte är kända eller identifierade eller inte kan nås.

Lag om kollektiv förvaltning av upphovsrätt (1494/2016)

Syftet med lagen är att trygga självbestämmanderätten för innehavare av upphovsrätt och närstående rättigheter, främja upphovsrättsmarknadens funktion och säkerställa att den kollektiva förvaltningen av upphovsrätt och närstående rättigheter sköts ansvarsfullt, effektivt och transparent i förhållande till rättsinnehavare och användare.

Åländsk lagstiftning

Landskapslagen (2011:95) om radio- och televisionsverksamhet

Bilaga 4 Mediepolitisk omvärldsrapport, november 2017 av Fredrik Granlund. Version 1.1.2

Förord

Netflix i den form vi har tillgång till idag fyllde nyligen 10 år i USA och Kanada. Spotify har ett år kvar till sitt tioårsjubileum. Marknaden för strömmade tjänster innan dess bestod av Pirate Pay, Napster och en lång rad juridiska tvister. RF-sänd tv, det vi brukar kalla etermedia, inleddes i Finland 1957. Den ena marknaden är runt ett decennium gammal. Den andra föddes samma år som frisbeen uppfanns och Bundeswehr inrättades efter kriget. Det perspektivet bör man ha i åtanke i en tid när såväl EU och Nordiska Rådet diskuterar upphovsrätsfrågor i den digitala eran.

Det faktum att Netflix inte erbjuder musik för nedladdning, och Spotify inte erbjuder filmer och tvserier illustrerar rätt väl svårigheterna. Upphovsrättsregler och -lagar har helt enkelt inte hängtt med. Fortfarande saknas de ekonomiska incitament som krävs för förändring. De incitament som finns är politiska, men de stöter hela tiden på patrull.

Tv-sändningarna förde med sig ny lagstiftning, födde behovet av internationell frekvensplanering, och förändrade hela världen när det gällde, mode, musik, kriminalitet kort sagt allt.

Vad som händer med strömmad medias intåg kan vi bara ana. Vi är som sagt fortfarande i början av den digitala epoken. Men lyssnar man till framtidsforskare står några trender klara. Etermedia kommer inte att finnas kvar som distributionsmetod länge till. Frekvenserna behövs till annat, och internet är tillräckligt utbyggt på nästan alla platser för att ersätta de regelrätta sändningarna. Vi går som mediekonsumenter dessutom redan mer och mer ifrån det tablålagda tittandet, en tillgänglighetsskapande teknik som blivit föråldrad på grund av den nya distributionsformen.

Oavsett om Netflix och andra leverantörer finns kvar eller försvinner så kommer konsumtionsformen med största sannolikhet att leva kvar och öka i omfattning. I dag slår vi inte på en apparat i vardagsrummet för att se vad som är på tv. I stället ser vi vad vi vill, när vi vill och var vi vill.

Med den digitala tekniken kommer också annan lagstiftning in, och framförallt andra rättighetsavtal. En eterburen sändning har ingen bestämd mottagare. En strömmad film består av datapaket, med identitetsbitar som anger avsändare, mottagare och en rad andra parametrar. Det gör att man kan ta betalt i fler instanser, och mer exakt än någonsin. Det handlar inte längre bara om att producera ett innehåll som licensbetalarna är tvungna att konsumera i brist på bättre, det handlar om att producera sevärt innehåll och samla på sig så många miljoner abonnenter som möjligt.

Allt detta innebär en revolution på många plan; för annonsmarknaden, för filmproduktion, för nyhetsdistribution, för samhällsinformation och en lång rad andra områden. För Åland innebär det att vår tillgång till kultur och media på svenska kommer att förändras och, om inget görs lokalt här på Åland, minska eftersom rätt få i vårt land är intresserade av innehåll på svenska.

I den här utredningen går jag översiktligt igenom de frågeställningar som landskapsregeringen formulerat. I utredningen ingår också att jag ska komma med förslag på åtgärder. Tre månader är inte tillräckligt lång tid för att hinna utreda alla följder av sådana förslag. Jag lämnar därför förslagen som ett slags färdkost på vägen, och inte som en färdig orienteringskarta.

Digital tv på Åland

För att kunna formulera problemen på Åland måste vi först definiera ett antal termer.

Det mest akuta problemet på Åland är att vi inte utan olika åtgärder kan se program via nätet på tjänster som SVT Play och TV4 Play som vi i praktiken redan betalat för att se, och som vi också kan se på tv när de sänds.

Vi måste därför skilja på tre olika företeelser:

- *Vi har å ena sidan det vanliga tv-tittandet, de tablålagda sändningarna eller de linjära sändningarna. Vi kan byta kanal, men när vi byter tillbaka har programmet inte pausats, det fortsätter sändas i realtid även när vi inte tittar. (Att förklara hur traditionellt tv-tittande fungerar kan uppfattas som ren idioti när detta skrivs men kommer att behövas om en eller två generationer).*
- *Till det kommer digitala återutsändningar, som vi själva aktiverar och kan pausa genom att använda en strömningstjänst på internet, exempelvis SVT Play.*
- *Den tredje företeelsen är digitala strömningstjänster helt utan linjär tv-kanal i grunden. Här hittar vi tjänster som Netflix, HBO Nordic, Viaplay etcetera.*

Man behöver också känna till skillnaden mellan distribution och access. Etermedier distribueras via radiofrekvensutsändningar, med viss kontroll över utsändningsområde, men distributionen kan också ske via kabel-tv eller via datanät, exempelvis (men inte uteslutande) internet. Access, tillgängliggörandet, kan ske via rundradiosändningar men också genom abonnentaktivering. När man som abonnent på HBO Nordic väljer att se det senaste avsnittet av Game of Thrones gör man det med internet som accessnät. Vi återkommer till termerna senare.

Tillgången på SVT Play och liknande tjänster beror inte på de vanliga förklaringarna; AXdomänen eller tillhörigheten till Finland. Det handlar istället om följande:

- *Finländsk och svensk upphovsrättslagstiftning*
- *Ett ointresse från Finlands sida att aktivt arbeta för att licensiera det digitala material som erbjuds från andra länder (läs: Sverige).*
- *Ingen åländsk behörighet att på egen hand förhandla med Sverige om upphovsrättsliga frågor. Det leder till att alla sådana överenskommelser, av vilka det finns noll i dagsläget förutom de linjära etersändningarna och vissa åländska möjligheter att erbjuda tjänster som tillfälligt lagrar etersänt material lokalt, måste bygga på antingen välvilja eller ett behov av att uppfylla andemeningen i Ålandsöverenskommelsen.*

Men det är inte allt. Till det kommer problem med tjänsteleverantörer som Google Play/Play store, vissa strömningstjänster och annat som förstås får allt större effekt på enspråkigt svenska Åland. I och med att allt fler väljer strömmande ljud och video (Netflix, HBO Nordic, Youtube et cetera) framför tablåsänd/linjär tv och radio kommer också de Ålandsspecifika problemen att växa i antal. När Spotify lanserades 2009 var Åland helt blockerat från tjänsten. Google Play, operativsystemet Androids appmarknadsplats,

har inte heller fungerat som avsett. Många av Netflix barnprogram har utslutande finskt tal.

Vad händer i framtiden?

Traditionella tv-bolag slår naturligtvis tillbaka. Det är sant att nysläppta serier kraftigt påverkar tablåtittandet, men tre veckor efter att en ny serie har släppts återgår tittarmönstren till sitt vanliga etersända tittande igen. Det visar amerikanska NBC:s egen undersökning, som förstås är att betrakta som en partsinlaga.

Den förändrar inte det faktum att Netflix serie "Jessica Jones" drog 4,8 miljoner tittare per avsnitt, och "The man in the high castle" drog 2,1 miljoner tittare. Det är höga tittarsiffror i ett land med 2 218 unika tv-kanaler som alla slåss om tittarsiffrorna (TWF).

Det är egenproducerade tv-serier av hög kvalitet som lockar mest. Netflix ambition är att fördubbla antalet tv-serier i närtid.

Slutsatsen blir att den tablåsända tv:n blir kvar under överskådlig tid, men den strömmade tekniken kommer att öka både i omfattning (sänd/mottagen data) och antal abonnenter. De bägge distributionsformerna omfattas av helt separata distributionsavtal.

SVT Play

Sveriges Television har fått många påstötningar från åländska företag och organisationer, men framförallt av privatpersoner. Påstötningarna har, enligt företaget självt, skett på alla tänkbara nivåer — i form av mejl till SVT Plays projektgrupp, till företagets växel, till chefer inom organisationen och till enskilda medarbetare. Problemet är på det sättet delvis känt inom Sveriges Television.

Det grundläggande problemet är de upphovsrättsuppgörelser som sker mellan rättighetsägare, oftast representerade av rättighetsorganisationer, och SVT. Samma typ av avtal som gäller över hela världen tecknas även i Sverige. I ett sådant avtal ingår rätten att sända ett externt producerat program vid ett tillfälle, normalt även i form av en eller två repriseringar. När det gäller digital återutsändning, exempelvis via en strömningstjänst, gäller andra regler. Det är inte på något sätt omöjligt för SVT eller andra tv-bolag att teckna tilläggsavtal för digital återutsändning till Åland, men del vore ett unikt tillvägagångssätt eftersom det innefattar ett annat lands territorium. Det innebär också att SVT i det fallet behöver samverka med YLE — vilket också gjorts när det gällt vissa samproduktioner över landsgränserna.

Ska det ske i större skala behöver det föregås av ett politiskt principbeslut, där man i enlighet med Ålandsöverenskommelsen eller annat mellanstatligt avtal förbinder sig att förse Åland med samma digitala innehåll som Sverige.

Det är därmed verkningslöst att söka finna en lösning i kontakten mellan Åland å ena sidan och Sveriges Television å den andra.

Det är denna utrednings uppfattning att ett sådant avtal skulle vara betydligt lättare att åstadkomma om Åland självt ägde upphovsrättslagstiftningen. Men även om så inte är fallet kräver det att svensk lagstiftning förändras. Just nu finns ett gyllene tillfälle att framföra sådana önskemål om avtalsförändringar, i och med att den svenska public service-lagstiftningen i skrivande stund ska förnyas.

Problemformuleringen kring Åland och internet generellt

Det är inte bara mellanstatliga förhållanden om upphovsrätt som ställer till det för Åland när det gäller, i grunden, digital kommunikation över internet. Problem uppstår även på andra områden som har med Ålands särskilda status att göra i förhållande till Finland. Parat med en finländsk okunskap om följderna av vissa beslut, och sannolikt ointresse att förändra läget till Ålands fördel, blir resultatet att Åland särbehandlas negativt.

AX Task Force lämnade i februari 2014 sin slutrapport, författad av Jan-Erik Eriksson och Hans Mikael Holmström. Det är en synnerligen insatt rapport, obligatorisk läsning för den som vill tillgodogöra sig denna utredning.

Den visar att det finns i huvudsak en enda orsak till problemen. Det handlar om geografisk blockering av upphovsrättsskyddat material, så kallad "geoblocking". Geoblockingen baseras i sin tur på en standard, ISO 3166. Beroende av vilken version som används listas Åland antingen som ett eget land eller som en provins i Finland med finska eller svenska som primärt respektive sekundärt språk. (AXTF Slutrapport, WIPO)

ISO 3166 är en internationell standard med långtgående påverkan på internets uppbyggnad. Standarden tolkas av en rad geodataleverantörer, som i sin tur säljer sina databastjänster till serviceleverantörer. Tolkningarna skiljer sig något åt, men som regel tolkas Åland som ett eget land — delvis för att standarden som sådan inte tillåter att man anger delmängder av ett land, som exempelvis ett autonomt område. Fanns den möjligheten skulle Finland kunna stå som land, men den juridiska provinsen eller området vara Åland.

AX Taskforce har lämnat in ett förslag om komplettering till ISO, men de bedömde redan vid tillfället (2013) att det inte fanns någon förhoppning om ändring. Nationstillhörigheter är en internationellt känslig fråga, och flera länder skulle sannolikt motsätta sig en ändring som de facto omfördelar delar av makten på internet från suveräna nationer till autonoma delar av nationerna.

Google Play

Google ser Åland som en egen marknad, i praktiken ett eget land enligt problemformuleringen. Det framkommer av AX Taskforce arbete. För att ge Åland full tillgång till sin appbutik skulle man alltså i princip behöva etablera sig formellt i landet Åland som ju i praktiken inte existerar. Och skulle man vilja göra det faller det ändå på kommersiella överväganden: Den åländska marknaden är alldeles för liten.

Beroende på faktorer som ligger utanför utredningens slutsatser fungerar Googles appbutik ibland, för vissa abonnenter, och tillhörande vissa operatörer. Andra gånger drabbas enskilda användare. Det beror sannolikt inte på ip-adressen utan på andra faktorer.

Generellt kan sägas att även om Google tidvis arbetar med problemet finns det inget som säger att de är den dominerande spelaren om tio år eller längre. Det är fortfarande de strukturella problemen som orsakar problemen, och de finns kvar.

Det ska också sägas att just de här strukturproblemen inte bara drabbar Åland. I princip alla autonomier och territorier, samt en del nationer, har liknande problem — inklusive Grönland och Färöarna. Inget av detta går att förändra med nationell lagstiftning.

Arbetet inom Nordiska rådet

Nordiska rådet är en viktig parlamentarisk plattform för Åland, eftersom man här har egen representation.

När det gäller specifikt tillgången till digitala medietjänster är området så pass nytt att få förslag hunnit utarbetas. Ett undantag är det förslag som rådets mittengrupp lade fram i april 2017, och som går ut på att avskaffa geoblocking i Norden. Man gör det med avstamp i en tänkt framtida revidering av EU:s satellit- och kabeldirektiv.

I september föreslog Utskottet för kunskap och kultur i Norden att Nordiska rådet rekommenderar Nordiska ministerrådet att utreda vad som krävs för att avskaffa geografisk blockering mellan de nordiska ländernas digitala tv-tjänster. I utskottet sitter även den åländske delegaten Tony Wikström, och i utskottets betänkande ingår även ett stycke specifikt om Åland:

"En särskild problematik som utredningen även bör titta på rör Åland. Åland, som är ett enspråkigt svenskt och självstyre landskap i Finland, har inte full tillgång till Sveriges Televisions utbud genom sin Play-kanal. Problemet skulle kunna lösas bilateralt genom att SVT inkluderar visningsrätt på Åland av hela SVT Plays utbud när de förhandlar med upphovsrättsorganisationerna".

Utskottet föreslår vidare att en startpunkt skulle kunna vara att ministerrådets samlade politiker, upphovsrättsorganisationer, public service-bolag och kommersiella aktörer samlas för att diskutera vad som skulle krävas för att gå vidare.

I förslaget ingår dock inget krav på att allt material ska tillgängliggöras över gränserna. Man gör tydligt avsteg från tv-serier och sportevenemang.

Arbetet inom EU

Den 14 september 2016 presenterade kommissionen ett antal förslag inom ramen för det andra steget i arbetet med att uppdatera upphovsrätten inom unionen. Av de olika förslagen återstår i skrivande stund ett direktiv och en förordning dessa sker fortfarande förhandlingar kring. Den juridiska delen av upphovsrätten sköts av medlemsstaternas justitieminister, justitierådskonstellationen.

Det är den nordiska modellen, där tv- och radiosändningar av både geografiska och mellanfolkliga skäl når tittare och lyssnare i de andra nordiska länderna, som legat till grund för arbetet. Den här typen av gränsöverskridande sändningar har länge setts som en förebild och antas gagna den europeiska känslan av samhörighet. I dagsläget är modellen mindre viktig än tidigare, eftersom etersändningar tappat betydelse till förmån för kabel-tv. Men det är också ett faktum att man ser risken för att det underliggande syftet, bygget av den europeiska identiteten, urvattnas ytterligare i framtiden där merparten av mediekonsumtionen sker on-demand via internet. Där spelar det ingen roll om 20, 40 eller 60 procent av allt material produceras inom EU, eller på ett officiellt EU-språk. Konsumenten ser ändå **det hen**

Kommissionens ambition delas inte självklart av alla medlemsländer. Det finns kritiker som anser att förslaget skulle kunna göra det svårt att efterleva kraven på ersättningar för immateriella rättigheter. Idag baseras det helt på i vilket land utsändningen eller tillgängliggörandet sker. Man talar om den "territoriella exklusiviteten". Länder med en stor egen immaterialrättsligt avhängig industri tenderar att visa större skepsis än länder med mindre. Det är huvudsakligen Frankrike som argumenterar emot en förändring av upphovsrätten inom unionen.

I paketet finns delar som redan är färdigförhandlade. Förordningen om portabilitet är ett exempel. Den gör det möjligt att som konsument i EU ta med sig sitt avtal kring immateriella rättigheter till ett annat EU-land, alltså i praktiken att en belgisk Netflix-kund kommer åt samma innehåll när hen semestrar i Karleby som hen gör i hemma i Leuven eller Brugge — komplett med kringtjänster som textning och ljudspår. Avtalet om immaterialrätt följer med konsumenten snarare än produkten, alltså tv-serierna eller filmerna. Detta ska träda i kraft den 1 april 2018.

Utredningen har följt detta med visst intresse, eftersom det initialt sågs som en möjlighet att ålänningar skulle kunna teckna exempelvis ett Netflixabonnemang i Sverige och ta med sig det hem till Åland. Men eftersom det bygger på fast bosättning i ett land blir det en klumpig lösning.

Eftersom innehållsleverantören, Netflix i det här fallet, ges möjlighet att följa upp användarmönstret och avsluta ett abonnemang om systemet anses missbrukas blir det dessutom en lösning med kort bäst före-datum.

Hur arbetet med hela upphovsrättspaketet fortskrider, och vilken kritik och från vem som får fäste är omöjligt att i dagsläget svara på. Det finns ideologiska likheter med målsättningen att avskaffa roamingen mellan

unionsländerna, där man hade hela telekombranschen emot sig på ett sätt som påminner om hur man nu har rättighetsägare emot sig. Tanken, ambitionen, är visserligen att så småningom avveckla medlemsländerna som upphovsrättsterritorier, men det är ett arbete som väntas ta lång tid. Storbritanniens utträde ur unionen är också en faktor på grund av landets stora produktion av immaterialtjänster — det vill säga film, tv-serier och musik.

Dessutom pågår fortfarande revideringen av det audiovisuella mediedirektivet, det som brukar kallas AV-direktivet. Revideringen inleddes i maj 2016, och den 23 maj 2017 antog rådet riktlinjer för det fortsatta arbetet. Samtal mellan parlamentet, rådet och kommissionen inleddes under slutet av juni, och trilogierna kan vara avslutade så tidigt som i slutet av året. Vart samtalen leder kan man bara rent hypotetiskt resonera kring.

Själva direktivet är ett inre marknadsdirektiv från 1989, och det är den tekniska utvecklingen på området som ställt krav på en förnyelse (den senaste revideringen gjordes för drygt 10 år sedan). Men direktivet i sig väntas inte ge några större effekter på digitala tv-tjänster. Det innehåller krav på fri vidareändring av "transnationella tv-tjänster", men det berör i första hand sändningar, via etersänd tv, kabel-tv och sändningar via digitala beställkanaler där sändningen är producerad specifikt för gränsöverskridande distribution. Dessutom innehåller direktivet av idag krav på skydd för minderåriga och skydd för minoriteter ("hat"-klausulen). Här finns också regler för reklamutformning, skydd av europeisk produktion, tillgång till evenemang av stort samhällsintresse och liknande.

Utredningen har också tagit del av EU-rättens dom av den 4 oktober 2011 (C-403/08 samt C429/08) som följer av en rad rättsfall där den brittiska medborgaren Karen Murphy stämde Media Protection Services Ltd för att hon inte fick visa Premier League-fotboll i sin pub i Storbritannien med ett Nova-programkort hon köpt i Grekland). Domen är prejudicerande och i nationell kontext innebär den att man som EU-medborgare får köpa ett parabolpaket, komplett med programabonnemang, i vilket EU-land som helst. Den domen gäller dock uteslutande etermedia.

Någon rätt att se programinnehåll via andra kanaler än just själv tv-sändningen, exempelvis via en strömmad tjänst på internet, ingår inte.

Domen visar däremot på kommissionens ambition att gränshinder, även immateriellt, ska avskaffas över tid. Just nu gäller det fortfarande etermedia, men på sikt bör både access- och distributionsmetoden bli oväsentlig. Hur lång tidshorizonten är går däremot inte uttala sig om.

Vad EU-domstolen skulle komma fram till i ett avgörande om en ålänning som tecknar ett Netflixabonnemang i Umeå efter portabilitetsregelns ikraftträdande, och sedan utnyttjar tjänsten på Åland för att se "Bamse" med svenskt tal (vilket i dagsläget inte är möjligt på Åland), kan man bara spekulera i.

Samtidigt görs stora ansträngningar inom EU för att öka produktionen av immateriella varor och tjänster, där språksituationen inom unionen särskilt betonas. Ett exempel är kommissionsmeddelandet till rådet "Europeisk film i den digitala tidsåldern - Att förena kulturell mångfald och konkurrenskraft" från 2014. Det antyds att nya krav på upphovsrätten inom EU måste infrias för att kunna möta målsättningen om filmproduktionen inom unionen.

Samtidigt är det ett omfattande projekt att sätta tänderna i. De ekonomiska utmaningarna är enorma. Film- och tv-branschen omsatte 38,3 miljarder USD förra året. I år räknar branschen med en ökning till 41,2 miljarder USD. Orsaken är inte att fler går på bio eller tecknar kabeltv-abonnemang, orsaken är just det EU vill komma åt — digital access till immaterialrättsligt skyddade verk, eller i klarspråk tjänster som Netflix och HBO Nordic och i förekommande fall linjär-tv:s digitala återutsändning, alltså SVT Play och liknande. Dessutom handlar det om ökade intäkter kring sportevenemang. Rätten att inom ett land få sända OS, VM eller andra större sportevenemang är

en stor kostnad även för ett nationellt tv-bolag med miljontals licensbetalare eller betalande abonnenter.

Att då ta bort de här intäktsskapande barriärerna, med det nationella mervärde som lokala kommentatorer och lokala bildströmmar (kanske med fokus på den egna världsstjärnan) skapar, blir en gigantisk utmaning. Det kommer dessutom att kräva nya digitala lösningar eftersom innehållet riktat till de nationella konsumenterna rimligtvis inte kan förändras i någon utsträckning.

Kan EU rädda svenskan på Åland?

Om planerna på Europeiska Unionen som ett enda upphovsrättsligt immaterialområde förverkligas, så kan det också innebära att det blir lättare att komma åt filmer och tv-serier på svenska på Åland. Hur det kommer att fungera i praktiken är svårt att spekulera i. En lösning, med dagens teknik som grund, är att en tjänst för strömmad video går att se med alla unionens språk dubbat och textat. Men det måste inte bli så. Beroende på slutresultatet, som kan väntas bli en kompromiss, kan det ändå bli fråga om restriktioner. Ålands situation är unik så tillvida att vi är enspråkigt svenska i ett land där den absoluta majoriteten antingen är enspråkigt finsk eller dubbelspråkig. Att anta att en ny upphovsrättslagstiftning ska anpassas för den situationen är djärvt.

Det förutsätter att en lång rad villkor uppfylls; ekonomiskt status quo (sannolikt med förändrade intäcksströmmar) och en oförändrad service gentemot de nationella licens- eller massmedieskattbetalarna är de viktigaste.

Oavsett detta ligger upphovsrättsanpassningen långt fram i tiden. Om man följer arbetet med roamingförändringen så är 7-10 år inte en orimlig gissning, men där handlade det om lagstiftning som tvingade in ett litet antal stora telekombolag i ett nytt regelverk — bolag som inte i första hand producerar innehåll till sina tekniska tjänster (även om undantag finns) utan bara möjliggör transmission av datapaket (där även tal överförs som data i dag).

Allt sammantaget utgör EU:s arbete kring harmoniseringen av upphovsrätten inom unionen en mastodontuppgift. Det är inte på förhand givet att det finns en lösning ens på kort till medellång sikt, utan att projektet fortsätter på parlåga, som en ambition, långt in i framtiden.

Färöarnas situation

Färöarna nämns ofta i diskussioner som rör den åländska självstyrelsen, många gånger av rent praktiska skäl — det finns inte särskilt många autonomier i världen, och bara ett fåtal inom Norden. Den nordiska demokratiska traditionen förenar över gränserna, liksom kulturyttringar och identitetsuppfattning. Även här tenderar ungdomar att flytta omlands för studier, och i bästa fall komma tillbaka mitt i livet för att "varva ned" med ett arbete i lokalsamhället. Man har delvis samma typ av infrastrukturutmaningar, båda är öriken, och delvis samma språkproblematik även om Färöarna är tvåspråkigt i en omfattning som Åland självklart inte är.

Men likheterna är långt ifrån hundra procentiga. Från Ålands sida ser man ofta den färiska autonomin som längre kommen än den åländska. Färöarna kan ta över lagstiftning där man nått inhemsk färisk konsensus kring ett övertagande, man har i praktiken en egen utrikesförvaltning där man utomlands formellt representerar Danmark och kan ingå avtal under internationell rätt i frågor där man övertagit lagstiftningen, och trots att man formellt sett är ett tredje land i förhållande till EU har man på egen hand kunnat ingå frihandelsavtal med EU, med Island, Norge, Schweiz och Turkiet.

Som på Åland finns en språkproblematik. Färiskan, ett slags korsning mellan isländska och norska, är inte bara olik danskan, den är helt unik i

världen. Samtidigt är det lätt att förstå för nordbor generellt, naturligtvis med undantag från finsktalande. Samtidigt är man i huvudsak tvåspråkiga, med danskan som det andra officiella språket. Men eftersom man utan större problem kan samtala och korrespondera med medborgare i samtliga nordiska länder är språkfrågan mer av kulturpolitisk art än av praktisk.

Färöarna är medlem i en rad internationella organisationer; IMO, UNESCO, FAO med flera. Man är även, kan tilläggas, egen medlem i UEFA och FIFA, och man har i praktiken regelrätta ambassader i EU (Bryssel, där man har sitt kontor intill Danmarks och Grönlands), Island, Köpenhamn, London och Moskva. Det ska nämnas att beskickningarna alltså enbart arbetar med frågor där Färöarna har egen lagstiftningsbehörighet, övriga frågor lyfts över till Danmark. Detta förhållande regleras av Lagen om utrikes förhållande, (Låg um altjööarættarlígu sáttmálar Føroya landsstýris at gera, LL80, 14 maj 2005).

Det finns uppenbart en vilja från Köpenhamn att låta Färöarna sköta de ärenden de vill och kan sköta själva, och det finns en förståelse för att en del frågor helt enkelt blir för dyra eller komplicerade för Färöarna, även om viljan till ett övertagande finns. Motsvarigheten till den åländska självstyrelselagen är "Lov om Færøernes Hjemmestyre" (dansk rikslag, 578/2005 samt självstyrelseakten, dansk rikslag, 137/1948).

Man betraktar också Färöarnas (och Grönlands) autonomi- respektive självständighetssträvandet som en naturlig del av deras demokratiska utveckling. Köpenhamn ser inget självändamål i att hålla kvar avlägsna delar av landet inom nationens gränser, speciellt om det inte stämmer överens med folkviljan.

Den grundsynen åtnjuter inte Åland på långa vägar. Detta gör det svårare att imitera Färöarnas väg till självstyre på olika områden. Färöarna har helt andra möjligheter att styra sin egen samhällsutveckling än vad Åland har.

Så har det inte alltid varit. Den nuvarande synen på Färöarnas politiska status kom till under den ekonomiska krisen under 1990-talet. Under en period övertog IMF, Internationella Valutafonden, administrationen av Färöarna som drabbas särskilt hårt. När ekonomin så småningom växte, växte också de förnyade kraven på självständighet från Danmark. I mitten av 1990-talet stod självständigheten överst på den färiska politiska dagordningen. Man ville komma bort från det dåvarande systemet med en klumpsumma, och färdvägen mot självständighet gick ut på att stegvis ta över fler och fler behörigheter tills det enda som återstod var just självständighet och utropandet av en republik. Danmark valde att lyssna på Färöarna, och 2005 kom övertagningslagen, som förhandlats fram mellan Danmark och Färöarna (578.24/(0)6/20(0)5). Den trädde i kraft 29 juli samma år.

Det är värt att nämna att Färöarna har haft delar av en upphovsrättslagstiftning sedan tidigare. "Lagen om författar- och konstnärarätt" trädde i kraft för Färöarnas del redan 1933, en lag som ersattes av ett embryo till en komplett upphovsrättslagstiftning 1961, som i sin tur ersattes av en ny lagstiftning 1975 och därefter 2001. När man i den nya självstyrelselagen gavs möjlighet att ta över behörigheter låg upphovsrätten därmed inom ramen för vad man upplevde att man hade kompetens inom.

Färöarnas upphovsrättslagstiftning

Färöarna har under lång tid arbetat för att färiskan ska få en högre status i såväl Danmark, som lokalt på Färöarna även i massmediala sammanhang. Det är något Danmark betraktat som svårt att åstadkomma i landet som helhet. Eftersom språk och lagstiftning har många beröringspunkter, samt alltså på grund av tidigare erfarenhet av upphovsrättsfrågor, lyftes upphovsrättslagstiftningen över i sin helhet till Färöarna 2005. Grönland har ett liknande avsteg från rikslagen, men där är ansvaret för upphovsrätten fortfarande delad. ("Denna lag utsträcks icke till Färöarna och Grönland, men kan

per förordning ikrafttråda på Grönland med sådana undantag som den grönländska särställningen kräver", står det i 2014 års danska upphovsrättslag, tillägg till lagen, fjärde sektionen, första stycket).

Upphovsrätten reglerar inte bara immaterialrätt kring massmedia, film, tv och musik, utan även indirekt patentfrågor och mönsterskydd. Färöarna är därmed, som del av Danmark, medlem av WIPO (World Intellectual Property Organization), Pariskonventionen för industriellt rättsskydd, Patent Prosecution [lighthouse och Nordic Patent Institute och andra relevanta organisationer och internationella traktat.

Administrationen av upphovsrätten ligger formellt på Kringvarp Føroya, alltså public servicebolaget på Färöarna. De har i sin tur upprättat samarbeten med de danska upphovsrättsägarna, samt med de färiska rättighets-ägarna:

- *Koda (Danmark). Förvaltar förlagsrättigheter, och administrerar bland annat avgifter för återgivning i offentliga miljöer och på konserter.*
- *Copydan Verdens TV. Förvaltar rättigheter för återutsändningar av upphovsrättsligt skyddade verk från Danmarks public servicebolag, huvudsakligen tv, som sänds via satellit och kabel även digitalt.*
- *Gramex. Förvaltar rättigheter som ägs av de utövande konstnärerna — i första hand för musiker, och kan för medlemmarnas del ingå ytterligare avtal om återutsändning eller licensiering av skyddade verk.*
- *Filmex. Representerar det färiska skådespelarförbundet, Leikarafelag*
- *Føroya. Fjølrit. Färöarnas författarförbund, som administrerar litterära rättigheter.*

(Samtliga nu gällande avtal behöver förnyas under 2019.)

Digitala plattformar, som Netflix, Spotify, HBO Nordic och andra, är alltid avhängiga nationella upphovsrättsregler — därav de problem som åländska mediekonsumenter drabbas av: Lagstiftningen de baseras på är finsk. På Färöarna kommer man åt allt material som omfattas av den danska upphovsrätten, plus det material som man på Färöarnas har exklusiv upphovsrätt till. Det är i praktiken inte mycket i dagsläget, men det är i alla fall i teorin möjligt för exempelvis Netflix att katalogisera en tv-serie eller film som producerats på Färöarna, under färisk upphovsrättslagstiftning, och som bara kan ses av Netflixabonnenter på Färöarna. Samma sak gäller förstås alla nuvarande och framtida distributionsplattformar av digitalt material. Det är rent juridiskt möjligt för en färisk popgrupp att släppa album uteslutande på Spotify på Färöarna. I praktiken krävs det att Spotify administrativt godkänner publiceringar lokalt.

I avtalen ingår även digital åtkomst av allt material som Danmarks Radio (DR) publicerar på deras playtjänst, dr.dk, samt delar av det norska utbudet genom avtalet med NRK.

Det faktum att man äger lagstiftningen själv gör att man åtminstone i teorin kan plocka in produktioner från andra delar av världen, som därmed inte per automatik blir möjliga att se i övriga Danmark.

Hur har den egna upphovsrätten fungerat?

Den färiska upphovsrättslagstiftningen motsvarar i huvudsak nationell lagstiftning i de övriga nordiska länderna, och har där så krävts, anpassats till övriga EU-länders.

Den allmänna uppfattningen är att lagstiftningen tjänat Färöarna väl, och man ser inte framför sig några större åtgärder i framtiden. Utredningen har samtalat både med kulturministeriets tjänstemän och med public servicemyndigheten Kringvarp Føroya som administrerar rättighetsfrågor.

De ärenden som uppstår handlar som regel inte om att lagstiftningen saknar väsentliga delar, utan om regeltolkningar och felaktigheter i enskilda fall.

Grönlands situation

Grönland har sin egen version av självstyrelse (Rikslag nr 473, 12 juni 2009), och var när den trädde i kraft den första stora revisionen av självstyrelselagen sedan självstyrelsen infördes 1979, och föregicks av en folkomröstning året innan. Den består av tre kategorier:

- *Lagstiftning som redan tagits över av Inatsisartut, exempelvis inom områdena kultur och undervisning.*
- *Lagstiftning som kan tas över efter beslut av det grönländska självstyret, varav några kräver förhandlingar med de danska riksmyndigheterna, dock inte nödvändigtvis på politisk nivå.*
- *Lagstiftning som inte kan övertas av Grönland, däribland de lagar som anses ligga inom statens kärnområden. Myntprägling och militärt försvar hör till denna kategori.*

När det gäller upphovsrättslagstiftning ligger den i den andra kategorin. Som nämnts i fallet med Färöarna omfattas Grönland av möjligheten att när som helst ta över upphovsrättslagstiftningen, man kan säga att alla regler redan finns på plats för ett övertagande — tillsammans med en skrivning i dansk lagstiftning som än så länge undantar Grönland från egen behörighet på området, men med den uppenbara intentionen att Grönland så småningom ska ta över.

Under tiden finns det ett ikraftträdandeförbehåll (en "kunglig anordning", egentligen ett ministerdecret, ett demokratiskt instrument som inte finns i Finland eller Sverige) för den händelse Folketinget skulle vilja göra ändringar i upphovsrättslagstiftningen. Skulle det ske kommer i praktiken tidigare lagstiftning att fortsätta gälla på Grönland, såvida man inte väljer att aktivt följa Danmark i praktiken införa den förändrade lagen som en blankettlag. Gör man inte det innebär det att man de facto tar över ansvarsområdet.

Men i allt väsentligt följer Grönland i dag dansk upphovsrättslagstiftning. Med tanke på att befolkningen är tvåspråkig, med befolkningsgrupper med både danska och grönländska som modersmål uppstår inte de språkliga hänsynstaganden som följer av den digitala medietvecklingen. Man kommer åt danskt programinnehåll på samtliga plattformar, utan att det anses utgöra ett problem för grönländsk kultur. Grönlands demografi, en digital infrastruktur koncentrerad till de huvudsakliga befolkningscentra och de huvudsakliga näringarna bidrar till att förminska de problem som möjligen ändå upplevs. Lokal musik- och filmproduktion omfattas också av de danska upphovsrättsreglema, och därmed också av de danska upphovsrättsorganisationerna.

Public Service

På Åland kontrolleras det landskapsägda aktiebolaget Ålands radio/TV Ab av en styrelse. Styrelsen tillsätts av landskapsregeringen.

Till grund för verksamheten ligger ett sändningstillstånd som grundar sig i EU:s A/Vdirektiv. Eftersom direktivet kräver tydligt ansvarstagande finns också en "Programnämnd" dit lyssnare kan vända sig för klagomål — klagomål alltså med grund i sändningstillståndet.

Sändningarna ska vara sakliga och opartiska, alltså följa gängse publicistiska/journalistiska regler, allt enligt ett regelverk som i allt väsentligt alltså är gemensamt inom EU.

I Sverige har man valt en annan konstruktion, helt i syfte att fjärma den politiska makten från tänkbar påverkan på public service-produktionen.

I Sverige tillsätter regeringen, med nomineringsrätt från de politiska partierna, 13 ledamöter till en stiftelse, "Förvaltningsstiftelsen för Sveriges Radio AB, Sveriges Television AB och Sveriges Utbildningsradio AB". Stiftelsen äger sedan aktiebolagen i titeln, och utser styrelseledamöterna i dessa. Systemet togs i bruk 1997.

Det är åtminstone juridiskt tänkbart att en majoritet i styrelsen kan beordra bolagets vd att stoppa eller ändra ett inslag, hur osannolikt och hur oetiskt det än skulle vara. Den svenska modellen inför ett extra lager, vilket ger en extra säkerhet mot otyllig påverkan av innehåll.

Utredningen har tittat särskilt på programmet "Studio 1" som sänds i Sveriges Radios program 1, Pl. Där finns en särskild beställarorganisation som varje år reviderar upplägget för programmet. Det finns tydliga önskemål för hur stor andel av det journalistiska materialet som ska vara producerat med hjälp av sändarbil, hur könsfördelningen av rösterna i programmet ska se ut, och hur rösterna motsvarar Sveriges demografi i stort. Hörs människor över 65? Hörs människor med annat födelseland än ett EU-land? Hur mycket av programtiden går åt till journalister som använder andra journalister som experter?

Inget av detta påverkar nödvändigtvis kvaliteten på programmet, eller dess journalistiska eller publicistiska värde eller dess avvägningar. Men i en tid präglad av "pöbelpubliceringar" (uthängningar på sociala medier, nättidningar med en annan agenda än en publicistisk, ryktesspridning och liknande) anses det viktigt att visa att det är den demokratiska grundsynen som styr på Sveriges Radio: Alla ska kunna känna sig representerade.

I Sveriges Radios sändningstillstånd, 9 S, anges uppdraget: "SR ska erbjuda ett mångsidigt programutbud som omfattar allt från det breda anslaget till mer särpräglade programtyper. Hög kvalitet och nyskapande form och innehåll ska utmärka programverksamheten. Programmen ska utformas så att de genom tillgänglighet i hela landet och som helhet präglas av folkbildningsambitioner. SR ska beakta programverksamhetens betydelse för den fria åsiktsbildningen och utrymme ska ges åt en mångfald av åsikter och meningssytringar".

I 10 § anges att Sveriges Radio har "ett särskilt ansvar för det svenska språket och dess ställning i samhället. Språkvårdsfrågor ska beaktas i verksamheten".

Vidare stipuleras att Sveriges Radio ska stimulera till debatt, belysa händelser och skeenden och ge en allsidig information som medborgarna behöver för att vara orienterade och kunna ta ställning i samhällsfrågor.

Vad får public service kosta?

En ständigt återkommande fråga är vad public service på Åland får kosta. Vi börjar med att titta på nyttan:

- *Först och främst är public service en demokratifråga, men bara om de samhällskontrollerade medierna de jure och de facto är skilda från makten. I diktaturer eller i länder med mer auktoritära regimer finns också "public service", men då tätt knutna till makten. Detta är det grundläggande skälet till konstruktioner som skiljer regering och samhällsägda mediebolag åt, vi kan här jämföra med Sverige eller med Storbritannien (som införde begreppet public service).*
- *Public service har inget vinstkrav utan ett budgetkrav. Det gör lojaliteten, eller risken för lojalitet, gentemot privata intressen obefintlig.*
- *Public service är extra värdefullt i kristider, förutsatt att produktion och distribution kan upprätthållas.*

- *Public service är samhällsfinansierat, så till vida att tillgängliggörandet inte är avhängigt en prenumerations- eller licensavgift. Det förutsätts att avgiften betalas, men det går rent tekniskt att ta del av utsändningen även om man inte gör det.*
- *Public service utgör en allt viktigare motvikt mot det material som publiceras utanför journalistikens ramverk, där ansvarig utgivare och vedertagna publiceringsregler saknas, det vill säga på forum och i nätpublikationer som, medvetet eller omedvetet, driver en egen agenda.*

Det är landskapsregeringens uttalade (och dokumenterade) ambition för public service på Åland som rimligtvis måste avgöra kostnadsnivån. Att börja i andra änden och först besluta vad public service bör kosta ger ett felaktigt perspektiv.

Det har också höjts röster för att vi på Åland ändå har så god tillgång på lokal- och riksmidia att public service existensberättigande kan ifrågasättas. Men det innebär i så fall att oberoende och samhällsnyttig journalistik, som bidrar till det demokratiska samtalet, blir en inkomstfråga.

Det finns inget facit i den här frågan. Samhällsägda media finns i alla europeiska länder, men kostnadsbilden och därmed ambitionsnivån ser olika ut överallt. Generellt är public service dyrare per capita i mindre länder, och billigare i större länder men det beror framförallt på den politiska ambitionen.

Om public service roll i nyhetsförmedlingen vid samhällskriser

Utredningen har tittat närmare på folkomröstningen i Katalonien den 1 oktober 2017, där man röstade om huruvida regionen skulle utropas som en egen republik skild från Spanien, och hur mediehusen valt att bevaka folkomröstningen i allmänhet och röstningsdagens händelser i synnerhet.

Den stora mängden dagstidningar valde att fokusera på de oroligheter som uppstod i och kring vallokalerna, med bildreportage kring händelserna. Katalanska medier koncentrerade sig ofta på polisens påstådda övervåld (El Periódico de Catalunya, El Punt/Avui, Ara m fl), medan riksmidia ofta valde att skildra den upplevda spanskfientliga separatismen (El Mundo, El Pais m fl). Public service, som alltså inte är beroende av att sälja prenumerationer, hade en betydligt moderat rapportering från bägge lägren.

Public servicerapporteringen fick därför också utstå kritik både från separatistiskt katalanskt och spanskt håll eftersom man upplevde att public service valde "fel" sida i konflikten något som förstås alltså talar för att man höll sig mer neutral än andra medier.

Går det att spara in pengar på public service på Åland?

Den åländska public service-organisationen består av 18 journalister, två administrativa tjänster (vd samt administratör/receptionist), tre produktionstekniker och en distributionstekniker.

Utredningen har inte genomfört någon internrevision, det ligger utanför utredningens uppdrag. Men om vi antar att den politiska ambitionen för sändningarna ser ut som i dag, och att Ålands radio och tv:s organisation har samma uppgifter och samma produktionsbelastning finns det egentligen bara ett område att spara in på.

I dag ligger bemanningen enligt vd Agneta Mattsson på en nivå som är anpassad till programutbudet. Det går heller inte att lyfta ut och konkurrensutsätta basfunktionerna, utan att produktionen blir lidande. Teknikdelen krävs i huset för att kunna samverka på kort varsel med programproduktionen, och att lägga ut produktionsdelen på entreprenad vore direkt kontraproduktivt sett till det allmännyttiga uppdraget. Om vi återigen ser västerut har det skett en utveckling, inte främst av budgetskäl utan av mångfaldsskäl,

mot att privata programföretag producerar radioprogram för Sveriges Radio. Det sker däremot inte i någon utsträckning hos Sveriges Television, utom för program som ligger utanför nyhetsområdet (men då pratar vi om ren underhållning). Det är tveksamt om det går att uppnå kraven på opartiskhet på Åland med privat producerade nyhets- och aktualitetsprogram. Det är också tveksamt om beställarorganisationen har de resurser i dag som krävs för att granska och styra produktionen rent publicistiskt. Vad en omorganisation för att möta sådana krav skulle kosta, vilket resultatet skulle bli och hur det publicistiska arbetet skulle se ut är oklart.

Det som rent tekniskt skulle gå att lägga ut på entreprenad är distributionstekniken, det vill säga det tekniska arbete som krävs för sändaranläggningen. Det finns minst ett teknikföretag på Åland, Ålcom, som landskapet skulle kunna upphandla tjänsten av där man själva hävdar att kunnandet redan finns eller snabbt skulle kunna inhämtas. Det krävs då ett serviceavtal med tillgänglighet dygnet runt, där tjänsten dessutom är mycket snabbt gripbar i situationer med stora störningar i samhällsservicen. Återigen har utredningen inte närmare utrett kostnader eller kostnadsbesparingar i samband med en sådan konstruktion.

Att lägga ut distributionstekniken på entreprenad skulle spara in en tjänst. Utredningen vill särskilt betona att ett förändringsarbete inom public service på Åland bör inledas med en uttalad politisk ambition kring hur det övergripande programinnehållet ska se ut, vilka målgrupper som ska prioriteras och hur innehållet ska spegla den åländska demografin, snarare än att göra budgetkorrigeringar som därefter ger utslag i programtablån.

Slutsatser

Det finns inte en enda lösning på problemen, åtminstone inte en som Åland på egen hand kan åstadkomma. Längre in i framtiden väntas EU-reglering som kan komma tillrätta med en del av svårigheterna vi tyngs av idag, men det är osäkert när så sker och till och med om så sker inom en överskådlig framtid.

Under åren har enskilda folkvalda på egen hand försök hitta egna lösningar, exempelvis genom att besöka olika tjänsteleverantörer och informera om Ålands särskilda status. Det är förmodligen en välkommen åtgärd, såttillvida att det stärker Ålands varumärke. Det kan däremot inte väntas påverka utvecklingen varaktigt i någon riktning. Den huvudsakliga orsaken till det är den snabba utvecklingen på teknikområdet.

Låt oss ta exemplet Netflix, som just nu är marknadsledande. Värt att notera är att bolaget inte ens existerade före "dotcom"-åren. Några strömmade filmer eller tv-serier gick inte att se före 2010. 2014 hade man nått 50 miljoner kunder, men bara 14 miljoner fanns utanför USA huvuddelen i engelskspråkiga länder. I dag är bolaget svårt skuldsatt, och har gått med stora förluster sedan den internationella introduktionen. Samtidigt har ett ökande antal filmbolag, som Netflix är beroende av för att kunna distribuera filmer, valt att lansera egna strömningstjänster — av vilka många i dag är på planeringsstadiet eller bara går att nå från USA. Det har fått Netflix att börja producera egna filmer och tv-serier, som måste vara rejält påkostade för att kunna konkurrera med de etablerade filmbolagens produktioner. Man har också nått taket för vad som går att köpa upp i form av dataöverföringskapacitet i flera regioner, vilket lett till samarbeten med den ledande distributionstjänsten i USA, förmodligen i världen, Amazon — som också konkurrerar direkt med Netflix.

Slutsatsen är att ingen ens kan svara på frågan om huruvida Netflix överlever mer än ett par år till i sin nuvarande form. Och eftersom marknaden är så ny gäller samma sak för de flesta strömningstjänster: Hulu, Viaplay, HBO, C More, HOOQ, Astro, SkyOD, Singtel, Iflix, Quickflix, Amazon Prime och en lång rad andra aktörer i olika faser av sin affärsmodell.

Samma sak gäller andra typer av tjänsteleverantörer på nätet. Google är i dag marknadsledande när det gäller operativsystem. För både pektdatorer och telefoner, samt affärs- och databastjänster kopplade till dess egna annonsnätverk. Det sker i hård konkurrens med Facebook, som har sitt eget annonsnätverk. Tittar man tillbaka några år har flera andra tjänsteleverantörer haft samma status under en period av år; Altavista och Yahoo är två exempel. När det gäller musik leder Spotify just nu, med Apple och Google som allt svårare konkurrenter, och med uppstickare som Tidal som erbjuder andra typer av musikdistributionstjänster. Samma sak där: Ingen hade trott att Napster/Rhapsody skulle försvinna eller att Pandora skulle byta inriktning. Ingen hade kunnat tro att Soundcloud skulle riskera att gå omkull eller att Microsoft skulle lägga ned sin egen musiksatsning Zune/Groove.

Slutsatsen måste bli att det är lönlöst att aktivt bearbeta de aktörer som dominerar utbudet just nu. Både aktörer och utbud kommer att förändras med tiden, och då har vi inte ens räknat in de tekniska landvinningar som säkert kommer att ha ett åtminstone visst inflytande på mediekonsumtionen i framtiden. Ingen hade till exempel kunnat förutse VR-revolutionen som i skrivande stund skakar om hela nöjesindustrin. För fyra år sedan hade majoriteten av alla nya tv-apparater stöd för 3D, och familjer förväntades sitta hemma i tv-soffan med glasögon och se allt från nyhetssändningar till film och tv-serier. När detta skrivs finns det 531 aktivt marknadsförda tv-modeller i olika storlekar i Sverige. 12 av dem har 3D-stöd. Ingen av dem säljer särskilt bra.

Ska Åland ha något inflytande över utvecklingen i framtiden måste det ske på något annat plan. På EU-nivå eller genom att Åland aktivt tar ett eget ansvar för upphovsrättslagstiftningen.

Förslag till åtgärder

Det finns ett antal spår att följa. Ett par av dem är intimt förbundna med varandra.

1. Lobbyarbete gentemot Sveriges regering och riksdag

Just nu arbetar man i den svenska riksdagen med "Kommittén om radio och tv i allmänhetens tjänst", Ku 2016:06 eller i folkmun public service-utredningen. Sveriges regering beslutade den 20 december 2016 om att påbörja kommittéarbetet, och nyligen förlängdes utredningstiden till den 29 juni 2018 (vissa delar, dock inga som berör Åland, ska lämnas in nu den 17 november).

Skälet till utredningen är att medieutvecklingen ställer nya krav på radio och tv "i allmänhetens tjänst", som direktivet lyder. Kommitténs uppgift är att föreslå en mer ändamålsenlig reglering av tv och radio, och i direktivet framgår tydligt att det kommer att krävas helt nya ställningstaganden.

Hela public service-området ska tänkas om, är den underförstådda betydelsen. Och orsaken är den snabba teknikutvecklingen. Man förutsätter till och med ändringar i grundlagen (YGL), vilket är utomordentligt anmärkningsvärt. Det här, tänker man sig, blir ett omtag från grunden.

Kommittén ska bland annat föreslå hur staten på kort och lång sikt ska kunna garantera att radio och tv når ut till alla, och föreslå hur ett täckningskrav ska formuleras.

Med tanke på Ålandsöverenskommelsen, samt dess praktiska betydelse i fråga om tillgång till kultur på svenska, är det helt nödvändigt för landskapsregeringen att per omgående ta upp det åländska perspektivet med företrädare för public service-kommittén. Ska åländska intressen överhuvudtaget beaktas i ett nytt lagstiftningspaket i Sverige måste det arbetet inledas nu.

Under 2017 har den svenskspråkiga nyhetskanalen SVT World helt avvecklats, med motiveringen att svenskspråkigt material bättre distribueras via digitala kanaler (läs: internet). Det är en mångårig satsning på svenskspråkiga program, radiosändningar på svenska till Finland inleddes 1938,

som därmed går i graven. Men i kommitténs uppdrag ingår att bedöma behovet av ett uppdrag om programverksamhet till en utländsk publik, och föreslå ut ett sådant uppdrag ska formuleras.

Det här bedöms vara Ålands sista och enda chans att inom ett mycket långt tidsperspektiv påverka tillgången på svenskspråkig tv även via internet. Etersändningarna, såvida inga ändringar unilateralt görs, påverkas inte.

2. Enligt separat promemoria.

3. I det förslag till ny självstyrelselag som nu presenterats finns det en möjlighet att på sikt överta viss på området väsentlig lagstiftning. I "B-listan", som kräver riksdagens samtycke, finns "upphovsrätt, patent, mönsterrätt och varumärke" upptaget.

Med upphovsrättslagstiftningen som åländsk behörighet kan Åland på egen hand förhandla med upphovsrättsorganisationer om vidareändring, textning, dubbning och en del andra förändringar av konstnärliga verk. Det handlar inte om att tvingas förhandla direkt med amerikanska eller europeiska film- och tv-bolag, utan i huvuddelen av fallen med de stora upphovsrättsorganisationer som företräder dem.

4. En egen upphovsrättsorganisation innebär att Åland bryter sig loss som mediemarknad från Finland. Det innebär också att Åland plötsligt förvandlas som en del av en mångmiljonmarknad till en mycket liten marknad på 29 000 tänkbara mediekonsumenter.

Som nämnts på annat håll har Färöarna valt, till och med av Köpenhamn uppmuntrats att välja, den här vägen. På Färöarnas kulturministerium råder uppfattningen att den egna lagstiftningen på området tjänat autonomi väl. Men man är också medveten om att man numera utgör en mycket liten marknad för externa aktörer.

En intressant tanke skulle vara att samla alla autonomier under en sändningsunion, enligt modellen EBU, European Broadcasting Union, och ge upphovsrättsorganisationerna en part att förhandla med i stället för ett tiotal. Möjligen skulle även Island som nation vara intresserad av att delta.

Huruvida det här är en framkomlig väg ligger utanför denna utrednings inriktning, men flera företrädare för autonoma områden har framfört just detta som en möjlig väg.

5. Problemet med Åland som ett autonomt område inom Finlands gränser i internetsammanhang beror i grunden på en olyckligt konstruerad ISO-standard som sedan fått närmast ogreppbara följder för hela internets logiska uppbyggnad, men som aldrig märks av de nationer som utgör dess ryggrad via de organisationer som styr över internet. Det är nämligen bara autonomier som berörs, och huvudsakligen dessvärre Åland.

Hur ISO-protokollet fylls i bestäms nämligen inte av Åland, som sköter ax-domänen, utan av Kommunikationsministeriet som de facto äger den. Åland anges som en undergrupp till Finland, som en provins närmare bestämd, i ISO 3166. Språket anges inte separat för provinsen Åland, utan följer Finlands där finska listas som språk nummer ett och svenska som språk nummer två. Det är lätt att tänka sig stressade eller ointresserade applikationsprogrammerare som bara läser in den första databasraden, applikationen licensieras eller säljs som en tjänst till andra internetaktörer och plötsligt är Åland en finsktalande provins i Finland. När utvecklingen gått så långt finns ingen återvändo förrän en ny version av applikationen tas fram. Med 300+ miljoner nöjda europeiska internetabonnenter och bara 29 000 missnöjda åländska internetabonnenter får hela systemet vara till 99,99 procent lyckat.

Det här kan bara lösas på ett sätt, nämligen att Åland tar över hela domännamnssystemet från Finland, och därmed också rätten att lista Åland som en egen region med svenska som språk. Denna möjlighet finns i förslaget till ny

självstyrelselag under "A-listan" som lagtinget kan överta utan riksdagens föregående godkännande.

Domännamnskontrollen bör därvid ligga vid landskapsregeringen, medan registerfunktionen med fördel övertas av antingen en kommersiell aktör, eller av en nybildad åländsk internetstiftelse. Det skulle motsvara ansvarsfördelningen i vårt närområde.

6. Väljer man att från politiskt håll närma sig en lösning baserad på ett övertagande av upphovsrättslagstiftningen bör detta föregås av en utredning av de praktiska möjligheterna, och, om man väljer att gå vidare därifrån, inrättandet av en organisation med det huvudsakliga ansvaret att förhandla fram upphovsrättsöverenskommelser med externa parter, samt underhålla ingångna avtal. En framkomlig väg kan vara att förhandla separat med Sverige för att om möjligt ingå som en del i upphovsrättsimplementationerna där—i så fall under förövändningen att det sker som en del av Ålandsöverenskommelsen.

Denna förberedande fas måste få ta flera år, så att man efter ett övertagande av lagstiftningen kan växla snabbt mellan de två system – både juridiskt och praktiskt.